

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.

12de Jaargang nr. 5

15 september 1983

Ere-voorzitter : J. Tytgat, ere-notaris

Voorzitter : G. Hebbelynck

Onder-Voorzitter : H. Collumbien

Secretaris : R. Van Geluwe, Maïsstraat 235, 9000 Gent

Penningmeester : A. Verbeke

Archief en ruildienst : Mevr. A. Eggermont, Maïsstraat 235, 9000 Gent

Redactie-adres : Lijnmolenstraat 149, 9110 Sint-Amandsberg – Gent

Postrekening : 000-105.04.73-60, Heemkundige en Historische Kring
Gent, 9000 Gent.

Lidgeld : 250 fr. per jaar

INHOUD

Hembyse, een beruchte Gentenaar	240
De Graanstapelhuizen in Gent	248
Over het verdwenen "De Vreesebeluik" of "Cité Ouvrière"	251
Onze Gentse Keukenrubriek	257
Wie was Joseph Plateau ?	262
Het secundair onderwijs in onze stad	266
De Van Eyck's te Gent : De verblijfplaatsen	268
Inventaire archéologique : Het Kasteeltje van Emmaüs	277
Lezers schrijven ons	282
Vraag en Antwoord	283

Bibliotheek en wekelijkse bijeenkomsten : in het Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis, Convent Engelbertus, Groot Begijnhof, huis nr. 46, Sint-Amandsberg : elke zondag van 10 tot 12 uur (uitgenomen op feestdagen). Gesloten in juli en augustus. Bibliotheecaresse : Mevr. A. Eggermont.

Verantwoordelijke uitgever en beheer : G. Hebbelynck, Voorhoutkaai 40, Gent. Elke auteur is alleen verantwoordelijk voor zijn bijdrage.

Uitgegeven met de steun van het stadsbestuur van Gent en van het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen.

HEMBYSE, EEN BERUCHE GENTENAAR

Op 24 oktober a.s. zal het precies 400 jaar geleden zijn dat Hembyse, door de Gentenaars uit ballingschap teruggeroepen, in onze stad aankomt en er zijn dictatuur begint die voor hem – en zo veel anderen – noodlottig zal aflopen. Wij maken graag van deze gelegenheid gebruik om deze beruchte figuur eens in het licht van de schijnwerper te plaatsen. Zoals reeds verschillende malen is gebeurd, gaan wij ook deze keer te rade bij iemand die de kunst verstond een figuur te doen loskomen uit de wirwar van soms tegenstrijdige gegevens.

U hebt het waarschijnlijk reeds begrepen : het betreft onze betreurde vriend Pierre Kluyskens die – meer dan 25 jaar geleden – in twee krantenartikeltjes de figuur van deze Gentse dictator belichtte.

Wij laten ze hieronder volgen met onze dank aan de familie Kluyskens voor haar vriendelijke toestemming tot re-publicatie.

In ons artikel van verleden zondag, gewijd aan het Hof van Wackene, hebben wij terloops het verhaal ingeschakeld van het huwelijk van de zeventigjarige Jan van Hembyse met de jonge Anna van Huerne, dat op 3 december 1583 in het historisch gebouw van de Poel plaats greep.

Wij willen vandaag nog even uitweiden over de laatste levensmaanden van de beruchte Gentse dictator, een der meest hatelijke en laffe figuren uit de geschiedenis van de Arteveldestad, de tyran die alles opofferde aan zijn ongebreidelde hoogmoed, zijn grootheidswaanzin, zijn nooit verzadigde heerszucht en die ten slotte amper een paar maanden na zijn fameus huwelijk, door eenieder gehoond en verfoeid, op het schavot, vóór het Gravensteen, zijn straf voor zijn onmenselijke dwingelandij moest uitboeten.

Bij geen enkel der talrijke auteurs die gehandeld hebben over de godsdienstoorlogen en de beroerde tijden te Gent, kan men een woord lof of medelijden ontdekken voor hem die, na over de stad dood en ellende te hebben gebracht, en ten laatste inziende dat de vijand de overwinning ging behalen, naar hem trachtte over te lopen om aldus door zijn verraad, genade te kunnen bekomen.

Dierickx verhaalt in zijn “Mémoires”, dat men na de dood van Hembyse, volgend grafschrift dichtte :

“Ziet, hier ligt begraven Jonker Jan,
in staatkund' weinig vroed,
In godsdienst wankelbaar,
in oorlog zonder moed”.

*

* *

Jan van Hembyse

Jan van Hembyse. Litho door Ch. Onghena naar een portret door F. Pourbus.
Kunsthistorisches Museum Wenen. Foto Stadsarchief Gent.

Keizer Karel en na hem Filips II vooral, hadden gedacht dat een onverbidlijk optreden, het uitvaardigen van de zwaarste straffen, de beste middelen zouden zijn om het Protestantisme en het Calvinisme, vrij spoedig de kop in te drukken in onze gewesten. Granvelle en de hertog van Alva hadden om de beurt die terreurpolitiek te onzent toegepast doch hadden er de slechtste uitslagen mede bekomen; de slechtste dienst mede bewezen aan Spanje en per slot van rekening de Calvinisten niet enkel in hun geloof gesterkt, doch ook de katholieke bevolking ontstemd die zo zeer gehecht was gebleven aan de principes van vrijheid.

In dergelijke toestanden zien doorgaans een of meer mensen, een gelegenheid om gebruik makende van de algemene misnoegdheid, hun persoon op te dringen en onder de dekmantel van de vrijheidsgedachte hun eigen politieke ambities door te voeren.

Willem de Zwijger op het nationaal plan, Hembyse en Ryhove te Gent hebben handig en zonder enig scrupule deze kaart gespeeld, tot het uitliep tot de onvermijdelijke strijd om de macht welke zij allen persoonlijk en volledig in handen wilden krijgen.

Willem, Ryhove, Hembyse, zijn uiteindelijk alle drie in die strijd ten onder gegaan.

Willem was de meest behendige; hij was de vader van de Pacificatie van Gent, van 1576, juweeltje van politieke diplomatie, prachtige wipplank voor zijn verdere loopbaan, doch hij heeft te vlug willen lopen en heeft zijn plan te vroeg laten doorschemeren.

Ryhove was de voorzichtigste, de politieker die niet aarzelde een middenweg te kiezen, een transactionele solutie aan te nemen.

Hembyse eindelijk, was de kalme berekenaar maar ook de meest ambitieuse, de man die voor niets, zelfs niet voor een moord, terugdeinsde en die slechts één objectief voor ogen had : te Gent, naar het voorbeeld van Genève, een onafhankelijke Republiek te stichten, waarvan hij de opperheer, de alleenheerser zou worden. Geen omwegen, geen compromis, geen toegeving : recht op het doel af.

Liever duizenden mensen offeren dan een duim af te wijken van de op voorhand bepaalde weg...

Hij stamde uit een achtbare adellijke familie af en had de meest verzorgde opvoeding genoten, streng, bijna ascetisch. Zijn leus was trouwens : "Sobrie et Vigilanter".

Doch hij was de hoogmoed, de ambitie in persoon. Toen de Calvinisten het roer in handen kregen, aarzelde hij geen ogenblik om de godsdienst zijner vaders te verloochenen en als afvallige de rangen te verwoegen van de overwinnaars in wier kamp hij wel dacht een leidende rol te kunnen spelen.

Hij vestigde onmiddellijk de aandacht op zijn persoon door de hevigheid van zijn aanvallen tegen de Katholieke godsdienst, door zijn haatgevoe-

lens tegen de Spanjaarden, door zijn demagogische politiek welke erin bestond het volk aan te hitsen en het aan te zetten de kerken en kloosters aan te vallen, te plunderen en te vernielen.

Hij werd gevolgd door het gepeupel, door de fanatiekers, maar vond onmiddellijk Willem op zijn weg : de prins van Oranje zag in tot welke uitspattingen de politiek van Hembyse zou leiden, welke gevaren er aan verbonden waren, de onmogelijkheid om nog met de tegenstrever te onderhandelen. Hembyse had ten andere reeds, door zijn optreden, de eventuele vruchtbare uitwerksels van de Pacificatie van Gent in de kiem gesmoord.

Hij en de prins van Oranje werden dan ook vijanden, en in die vijandschap legde Hembyse, "Jonker Jan", dezelfde haat aan de dag als tegenover Spanje.

Hij zocht dan toenadering met Ryhove, die ook de Gentse Republiek wilde verwezenlijken : vijanden van Spanje, worden zij het weldra ook van de Staten van Vlaanderen, wanneer zij de door hen aangestelde Hertog van Aarschot aanhouden. Zij maken zich van Gent meester : Ryhove neemt de troepen in handen, Hembyse het burgerlijk bestuur. Hembyse, de politieker, Ryhove de voorzichtige, die zijn macht niet wil vestigen op een groep plundersaars en het gepeupel, doch wil steunen op een militaire macht.

Samen laten zij aan de Gentse bevolking, na zagezegd al de door Keizer Karel afgeschafte vrijheden, hersteld te hebben, de eed van haat tegen Spanje, op de Vrijdagmarkt, afleggen.

Om die vrijheid te waarborgen is een leger nodig en om dit leger te betalen, is geld nodig : men neemt het goud en het zilver uit kerken en kloosters van de stad en omliggende gemeenten ! Doch de "vrijheid" welke Hembyse schenkt is een vrijheid waarvan hij de grenzen afbakt, t.t.z. haat tegen de Katholieke Godsdienst welke het enthousiasme en het ideaal van zijne partijgangers moest aanwakkeren : de tweede Beeldenstorm van 1578, wordt systematisch ingericht en overtreft in vernieling al wat men zich kan inbeelden.

Willem doet een laatste poging om zijn gematigde politiek te doen zegevieren en slaagt er ten slotte in Ryhove aan zijn zijde te krijgen. Alleen tegen deze twee rivalen, moet Hembyse het onderspit delven. Hij wordt verbannen en vertrekt naar Duitsland, waar hij in het geheim, een nieuwe politiek voert, die der intrigues. Op dat ogenblik reeds heeft hij alles gewikt en gewogen, weet hij reeds welke houding hij in alle omstandigheden zal aannemen.

Ryhove alleen te Gent gebleven, speelt perfect zijn rol van dictator. Hij wist, dat vroeg of laat, die uiteindelijke strijd om de opperheerschappij zou uitgebroken zijn, en hij, de voorzichtige, had op het gepaste ogenblik, het kamp van Oranje vervoegd; er was geen plaats voor twee despo-

ten in de Gentse Republiek.

Maar zijn heerschappij zou van korte duur zijn. Alexander Farnese behaalt het ene succes na het andere en de toestand wordt hachelijk voor Gent, dat door eenieder verlaten, slechts in zijn fanatisme de nodige moed put om weerstand te bieden.

Is de bevolking hardnekkig trouw, zo zijn Willem en Ryhove voorzichtiger. Zij ontvangen de Hertog van Anjou, een Franse katholieke prins, met grote eerbewijzen, doch laten zich door hem om de tuin leiden... Het volk stelt Ryhove hiervoor verantwoordelijk en roept in juli 1583, Hembyse de "redder van de stad", uit ballingschap terug. Niemand had aanvaard op een zo hachelijk ogenblik het bestuur van de stad in handen te nemen, doch Hembyse is verblind door de hoogmoed. Hij denkt terug een rol te spelen, het roer om te werpen, de Gentse Republiek te redden. Op 24 oktober doet hij als triomfator zijn intrede in de Arteveldestad... Zijn hovaardigheid en ijdelheid grenzen thans aan het ongelooflijke : hij laat munt slaan op zijn naam, hij treedt als zeventigjarige ouderling in het huwelijk met een jong meisje, hij eist het historisch Hof van Wackene voor zich op.

Maar terwijl het volk in de mening verkeert, dat hij de stad zal redden, dat hij het mirakel van de bevrijding zal verwezenlijken, voert hij heimelijk het plan uit welke hij, voor die eventualiteit in Duitsland heeft ontworpen.

Hij was teruggekomen in de hoop "zijn" republiek te redden, en opnieuw de opperheerser te zijn, doch hij had alras ingezien dat het een verkeerde berekening was geweest. Hij zat gevangen in een slop, hij was, slachtoffer van zijn waanzin, in de leeuwenkooi getreden. Er bleef hem slechts één middel over om zijn hoofd te redden : verraad te plegen, de stad over te leveren aan Farnese en als beloning, als Judaspenning, onder Spaans bestuur een eerste rangplaats in de stad af te smeken.

Hij knoopt onderhandelingen aan met Farnese die hem goud en geschenken stuurt, maar op het zelfde ogenblik, rukt Willem van Oranje op naar Oudenaarde.

En reeds eist Farnese een eerste losgeld van Hembyse : deze laatste aarzelt niet. Eindelijk zal hij zijn haat tegen Willem vrije teugel kunnen laten, eindelijk zal hij de prins van Oranje de genadeslag kunnen toebrengen...

Hij stuurt materiaal op naar de Spaanse troepen die te Wetteren de weg aan Willem's leger afsperreren, doch ditmaal lekt de zaak uit. De Gentenaars worden gewaar, dat Hembyse verraad pleegt.

Op 23 maart 1584 wordt hij in het Hof van Wackene aangehouden, uit zijn ambt ontzet en in het Prinsenhof opgesloten.

Hij wil zich verdedigen, loochenen, maar men toont hem brieven welke men dezelfde dag kon onderscheppen en geen twijfel meer overlaten

nopens zijn verraad.

Men dwingt hem, onder de bedreiging de hand af te hakken, zijn beschuldigingsakte te ondertekenen. Het proces werd spoedig ingeleid : het was een wrak dat voor zijn rechters verscheen.

Jan van Hembyse, het idool van de Gentse Calvinisten, werd op brutale wijze van het voetstuk waarop hij zich ten koste van veler bloed gehesen had, neergehaald. Dezelfde massa die hem nog enkele dagen vroeger geestdriftig had toegejuicht en in hem de redder van de stad begroette, eiste thans dat hij zonder verwijl naar de pijnbank zou gevoerd worden, wat ten andere overbodig was. Hembyse moest niet bekennen, de tegen hem uitgebrachte beschuldigingen waren voldoende bewezen. De nacht van zijn aanhouding had men in z'n woning een waar arsenaal ontdekt, wat er op wees dat hij alle voorzorgsmaatregelen had getroffen.

Enkel een spoedige overgave van de stad aan Farnèse, hertog van Parma, had zijn hoofd nog kunnen redden : de hertog had inderdaad, een wapenstilstand uitgevaardigd en aan Brugge en Gent de voorwaarden van hun overgave laten kennen.

In de stad kwam het onmiddellijk tot gevechten tussen de "Vrede-verzoekers" en de "Vrede-verwerpers". Op 15 mei geraakten zij slaags op de Vrijdagmarkt. De eersten riepen onophoudend "Vrede, vrede" en hadden aanvankelijk de bovenhand op de Calvinisten die uiteindelijk, onder het geroep "Religie, Religie" de overwinning afdwongen, hun tegenstanders ontwapenden of gevangen zetten !

Elke hoop was thans voor Hembyse verzwonden.

Zijn proces werd begin juni door de nieuwe onderbaljuw ingesteld : de beschuldigingsakte bevatte niet minder dan twee-en-veertig artikelen die geresumeerd werden in vijf hoofdbeschuldigingen : verraad, muntslaan, roof, moord en geweld.

Aanvankelijk had Hembyse er aan gedacht zich niet te verdedigen, maar genade af te smeken. Toen hij inzag dat het tot niets baten zou, poogde hij punt voor punt de aanklacht te weerleggen, doch het was verloren moeite : de beschuldigingsakte was verpletterend.

Uit de voorgelegde stukken bleek te over dat hij reeds tijdens zijn ballingschap in Duitsland, in 1579 onderhandelingen had aangeknoopt met vertegenwoordigers van de Hertog van Parma om hem Gent over te leveren, voorts dat hij materiaal en hulp bij middel van een aantal schepen aan de Spaanse legers wou zenden.

Men beschuldigde hem verder munt te hebben laten slaan met zijn wapen en opschrift, koperen, zilveren en gouden stukken, zulks op kosten van de stad.

Wat het derde punt de roof, aanging, werd bewezen dat hij hoge bedragen had ontvangen van personen die hij tot bepaalde stadsambten, had

benoemd.

Hij werd ook beschuldigd van moord op Jacob Roelandt, Maarten Mu-
saert en nog andere tegenstrevers.

Hembyse's verdediging was uiterst zwak : hij poogde enige aanklachten
te weerleggen en verklaarde voor het overige "dat hij, aldien hij door de
menigte van affairen overvallen en zijn verstand belemmerd zijnde, zig
ergens in mogt misgaen hebben, dat het zelve ten aenzien van zijne voor-
gaende en geduerige goede diensten, behoorde ongemerkt, vergeten en
bewimpelt te worden".

De zaak werd, na Hembyse's verdediging, in beraad gehouden.

*

* *

Inmiddels was de toestand te Gent bijna hopeloos geworden. Na de ver-
werping van Farnèse's vredesvoorstellen, was de strijd herbegonnen : de
stad was volledig omsingeld, belegerd door de Spaanse troepen. En zoals
het altijd in dergelijke gevallen gebeurt, ontbraken weldra de nodige le-
vensmiddelen. Het graan, het vlees, de boter, werden tegen ontzaglijke
prijzen verkocht. Op 19 juni reeds moesten alle boeren die het platteland
waren ontvlucht om achter de stadswallen een veilig onderkomen te vin-
den, vóór de avond de stad verlaten; de ongelukkigen die zich in de St.-
Michielskerk hadden verschanst, werden uitgedreven en buiten de stads-
poorten geleid.

"Op dezen tijd, lezen wij in de Gendsche Geschiedenissen, quamen er
dagelijks verscheyde lichaemen, aen elkanderen gebonden, aengedreven
in de Schelde, en men rekende dat er tussen Gend en Audenaerde meer
als twee honderd doode lichaemen lagen op het veld, sommige van die
vermoord, en andere van die door honger en gebrek gestorven waren".
Men ging van huis tot huis om het graan aan te slaan; alle katten en hon-
den van de stad waren sedert weken opgegeten en de "gemeene lieden,
schrijft Bernardus De Jonghe, aten doorgaans brood van draf ofte dier-
gelijke. Op deze tijd en was er geen vleesch in het kleyn Vleesch-Huys,
en zo weinig in 't groot, dat enen man 't zelve wel zoude weg gedragen
hebben. De honger onder vele menschen was zoo groot dat zij de pijpen
van de sijoillen, waermoeschstokken, enz. die op de straeten laegen op-
raepten, om met andere kruyden te mengen en te eten".

En toch wouden de Calvinisten zich niet overgeven.

Opgezweept zoals zij het door Hembyse geweest waren, hadden zij Far-
nèse uitgedaagd en dachten dat het nu te laat was om genade te beko-
men.

Maar toen vernomen werd dat de Prins van Oranje op 10 juli 1584 te
Delft vermoord was geworden door Balthazar Geraerts, begonnen velen

te wankelen : de stad was omsingeld en de Spanjaarden tot vóór de poorten genaderd; er heersten hongersnood, gebrek aan geld, er waren geen leiders meer.

Het was in die stemming van terreur dat Jan van Hembyse op 4 augustus van het Prinsenhof naar het stadhuis gebracht werd om de uitspraak te aanhoren.

Hij werd verwezen om op een schavot vóór het Gravensteen met het zwaard onthoofd te worden, zijn hoofd een uur lang op een spil te worden ten toon gesteld, terwijl het lichaam op het schavot zou blijven liggen.

Om drie uur in de namiddag werd hij naar het Veerleplein gebracht, waar het vonnis werd voltrokken. Een maand later gaf Gent zich over aan Farnèse.

“Hembyse was, zegt Van Meteren, een hoogmoedigen en staetselijken man geweest, die hem zelve achtte als eenen Graeve van Vlaenderen, hebbende grof geschut in zijn huys, en eene lijfguarde van twintig of dertig hallebardiers en musketiers; onervaeren, geldgierig, stout en streng, die geheel Vlaenderen en de stad van Gend in vele zwaerigheden heeft gebracht door onbedachten en plompen iver”.

*

* *

Niemand heeft ooit met zekerheid geweten waar Hembyse werd begraven. Sommigen hebben beweerd dat het in de St.-Niklaaskerk was, in het graf zijner familie; De Jonghe daarentegen houdt staande dat het lichaam en het hoofd in de St.-Baafskerk begraven werden “vóór de afgebroken autae van S. Jan Baptiste”.

In 1835 liet Baron de Saint-Genois een historische roman verschijnen : “Hembyse, histoire gantoise de la fin du XVIe siècle”. In de nota's, op het einde van het derde boekdeel, schrijft hij o.m. dat wanneer men in 1825 de vloer der Augustijnenkerk openbrak, men er een aantal grafstenen wegnam van de familie Hembyse; een ervan droeg geen enkel opschrift maar onder de steen vond men een loden kist, waarop volgende woorden te lezen stonden : “Obiit Jonker-Jan Hembyse, 4 aug. 1584”. De kist werd geopend en men trof er het geraamte in van Hembyse, met het hoofd tussen de knieën, de Saint Genois beweert dat de inlichtingen dienaangaande hem door de architect Goetgebuer werden verstrekt. Pater Ambrosius Keelhoff, die in 1864 een “Geschiedenis van het klooster der Paters Emeryten Augstijnen te Gent” uitgaf, heeft in de jaarboeken van het klooster geen enkele melding over dit grafzerk gevonden. “Wij hebben vroeger gezien, schrijft hij, dat onze kerk in 1582 afgebroken werd en dat een straat gemaakt was door het midden der puinhopen

en juist op die plaats welke men nu aanwijst voor zijne begraafplaats; aldus was het onmogelijk daar te begraven, en nog veel minder in de kerk, omdat zij reeds meer dan twee jaren verwoest was”.

Nochtans had de familie Seclyn-Hembyse ene “vrije sepulture” in de Augustijnenkerk. Hierop voortgaande, alsmede op het feit dat Hembyse naar De Jonghe beweert, katholiek gestorven is, veronderstelt Pater Keelhoff dat men aan het volk, dat in zijn blinde haat, het lichaam van Hembyse had willen onteren, wijs gemaakt had dat hij in de St.-Baafs of St.-Niklaaskerk begraven werd. Heimelijk zou men het lichaam overgebracht hebben naar het kerkhof naast de Augustijnenkerk — niet ver van het Gravensteen afgelegd — en na de beroerde tijden zou de familie hem in het graf der Seclyn-Hembyse’s hebben begraven.

Loutere veronderstelling natuurlijk, welke het geheim over het stoffelijk overschot van Gent’s grootste en meest verderfelijke tyran laat zweven.

Pierre Kluyskens

DE GRAANSTAPELHUIZEN IN GENT

De gebruikte meervoudsvorm in bovenstaande titel zal misschien sommigen van onze lezers verwonderen.

Het is wel opmerkelijk, maar wanneer er gesproken wordt over het Stapelrecht, denken veel Gentenaars uitsluitend aan HET stapelhuis : de Spijker op de Graslei.

Daarmee bewijzen ze dan dat ze zich een totaal verkeerd beeld vormen van het enorm belang van dit recht voor onze stad.

Wij denken er goed aan te doen hier even De Potter aan het woord te laten teneinde deze misvatting uit de wereld te helpen. Terloops maakt hij ook enkele bedenkingen over de Spijker, bedenkingen die misschien nog niet zo veel van hun actualiteit verloren hebben.

Wij veranderen vanzelfsprekend niets aan de spelling en aan de specifieke stijl van De Potter.

Wij hebben gezien dat de stad geen eigen stapelhuis bezat; het graan, aan de verplichting der wet onderworpen, werd gezolderd bij bijzonderen, op de Koornlei of daaromtrent, in een zeker getal daartoe ingerichte huizen. Men noemde die gewoonlijk : de “*herberghen ter Leije*”, en de eigenaars of pachters : de “*weerden ter Leije*” of de “*weerden van den stapele ter Leije*”. Deze waren, gelijk DIERICX te recht opmerkt, gewoonlijk bankiers, door wier bedienden, *klerken* geheeten (een soort van factors of makelaars) de graanhandel werd uitgeoefend. Aanzienlijke familiën schaamden zich niet *weerd* of *klerk* te zijn : in het midden der

XVe eeuw treffen wij onder de eersten eenen Sersanders, onder de makelaars eenen Borluut aan. Bewijs te meer, dat de adel van Gent zich evenmin vernederd achtte door handel te drijven als door eene nering te beoefenen.

De makelaarspost moet er een goede geweest zijn, want hij, die hem vervulde, had den zesden penning van al de koopsommen; hij handelde rechtstreeks met de graanhandelaars, die in de oude schriften den naam dragen van *beerielegghers*. Een aardig woord, is 't niet, waar er quaestie is van graan? — Aardig in de oogen voor ons, die maar half de taal meer kennen van onze voorouders en te zeer verwaarloozen hunne schriften te raadplegen, hunne gebruiken op te sporen. 't Woord *beerielegghers*, hoewel een Germanisme misschien, is nochtans gansch gepast voor mannen, die koorn verhandelen; beer beteekent: graan, zaad. Vandaar dan ook *beerie*, in den zin van graanmagazijn, gelijk er te Gent een aantal huizen met dien naam bekend waren. Wij ontmoetten er reeds een op onze wandeling; misschien twee, want *de Berrie*, het huis op de Oude Vischmarkt, kan wel een *Beerie* zijn geweest. Vandaar ook: *beerielegghers mate*, in sommige oude oorkonden te lezen, wat wil zeggen de maat, waar de graankooplieden zich van bedienden, en wat hetzelfde bediedt als *bodemmate* (van *bodem*, de planken, waar 't graan ten zolder op lag). — Er was nog een ander woord om de koornzolders aan te duiden, namelijk *graenders*, ook in de middeleeuwsche oorkonden meermaals gebruikt. 't Woord *beerie* was te Gent algemeen gekend. In een verordening der pijnders, gedagteekend 1545, spreekt men van 't opdragen der granen en groenten "op zolder, te waghene, te scepe, ter *beerije* ofte ten aerde."

MARK VAN VAERNEWIJCK die omtrent alles, wat den graanspijker betreft, goed moet ingelicht geweest zijn, zegt in zijne *Historie van Belgis* dat er in de stapelhuizen ter Leie wel 4.000 mud koorn kon geborgen worden, elke graansoort afzonderlijk gesteld; immers de zolders waren te dien einde verdeeld. Ten tijde van onze kroniekschrijver nochtans hadden de kooplieden zelden de meeste graanders gekocht, zoodat daar vrij en onvrij goed samen werd geleid. Dit had tot gevolg dat de zolders omtrent de Lei lichtelijk konden vol geraken en er dan op andere punten der stad naar stapelhuizen diende gezocht te worden.

Zulke zullen er denkelijk niet veel zijn geweest? — Zóo meent men misschien, maar vele meeningen omtrent ons verleden zijn valsch. Zou men denken, dat Gent's handel niet aanzienlijk was omdat wij geene oude stapelhuizen bezitten, hoog en uitgestrekt als dat bij ons handelsdok? Welnu, ziehier eene officiële opgave der middeleeuwsche *beeriën* of graanders, nog aanwezig in 't midden der XVIe eeuw.

20 op de Koornlei, 10 in den Hooiaard, 6 in de Korte-Munt, 2 in de Donkersteeg, 18 in den omtrek der St-Nicolaaskerk, 31 op de Koorn-

markt, al de huizen in de Merseniërssteeg (Sterrestraat), 4 aan St-Michiëlskerkhof, 23 op de St-Michiëlslei, 11 op de Predikheerenlei, 5 in de Veldstraat, 3 buiten de Ketelpoort, 1 op Akkergem, 8 in Onderbergen, 6 buiten de Posterne, 3 op de Hoogstraat, 12 in de Drapstraat, omtrent de Hoofdbrug en de Veerleplaats, 7 op de Vrijdagmarkt, 7 in de Oudburg, 2 aan de Liefbrug, 1 aan de Schaapbrug, 2 op de Tichelrij, 7 op 't Meerhem, 5 op den Korten-Steendam, 1 in de Waterwijk, 5 in de Lange Munt, 3 op de Hoogpoort, 2 aan den Rooden-Toren, 3 in en omtrent de Veerstraat, 6 aan de Nieuwbrug, 1 op den Polder, 2 aan den Wijdenaard. Wij tellen er ongeveer 224, een cijfer dat beter dan alle redeneeringen ons overtuigen moet van de gewichtigheid des Gentschen handels, en zulks nog maar voor éénen tak – dien van granen en zaden !

Vraagt men nu : “waar stonden al die *beeriën* ? er is daar geen spoor van overgebleven ?” – Dan antwoorden wij : Ja wel; 't graan werd gelegd in gewone huizen, 't zij op den vloer, 't zij boven op zolders en kamers. – Laat ons dat weeral niet vreemd voorkomen, de middeleeuwsche gebouwen zijn niet aan de onze te vergelijken. Hoevele richt men er thans op, welker zoldering schier buigt onder 't gewicht van enkele menschen, waar geene enigszins zware kas kan staan zonder de dunne withouten rebbekens en plankjes te doen krommen ! De graanders van vroeger daarentegen waren getimmerd met balken en planken van eikenhout zonder spek, waar eene sterke vracht op rusten kon zonder gevaar van instorting. Dààr heeft men de uitlegging van menig bijzonder stevig en kloek getimmerde, hetwelk men somtijds in oude, zelfs onaanzienlijke huizen onzer stad bewondert en dat velen onzer, onbekend met de behoeften en gebruiken der vorige tijden, doet meenen : “onze voorouders hadden 't eikenhout wèl goedkoop, zij maakten “kerkwerk” aan gebouwen, die dat missen konden.”

Wil men nu weten waartoe de oude Graanspijker op de Lei, sedert de middeleeuwen en tot in de voorgaande eeuw bevrucht met de beste vrucht des arbeids onzer wakkere boeren, heden dient, dan weten wij waarlijk niet wat te antwoorden. 't Schijnt, dat het zoo wat tot alles en tot nog meer dient... Maar in welken deerniswaardigen toestand vinden wij het gebouw ! De zoo eigenaardige gekoppelde vensters zijn gestopt met uiteenvallende planken; verscheidene van de lichte kolommetjes in 't midden zijn gebroken; 't onkruid wast op de muurhoeken; de ijzeren lenen – misschien nog dezelfde, die den tijd beleefden van de vrijmaking onzer gemeente, of van den Gulden-Sporenslag – worden onder en boven verknaagd door den roest; het water zijpelt in lange zwartachtige lijnen langs den gevel; in 't onderdeel des gebouws, tot woningen ingericht, houdt men mogelijk ook honden, katten en konijnen. In 't kort (merkt SIRET aan in zijn *Manuel du touriste et du curieux à Gand*) 't gezicht van 't arme oude gebouw wekt medelijden op. “Gij zult zien dat,

op zekeren dag, men dit eerwaardige huis, 't oudste van Gent, zal ineengezakt vinden liggen. 't Ware zoo eenvoudig, vanwege de stadsoverheid, dit gebouw zonder kosten voor den eigenaar te herstellen : dit zou de gemeente maar een geringe opoffering vragen en men zou er haar zoo dankbaar voor zijn !" SIRET heeft gelijk : maar... sedert zijne klacht zijn reeds een en twintig jaren verlopen en er is voor 't Stapelhuis (niet alleen 't oudste burgerlijk gebouw der stad, maar van gansch het land) nog geen steentje verlegd ! — Men beweert dat Lodewijk XIV, de zoo genadige en "christelijke" koning van Frankrijk, een tafereel van TENIERS ziende, vol afkeer uitriep : "*Qu'on m'ôte ces magots !*" Ach, handelen wij niet gelijk die gekroonde bloedhond ten opzichte van vele oude monumenten ? Laten wij die niet tot puin vervallen opdat ze gauw uit onze oogen zouden zijn, die stomme en te gelijk zoo klaar sprekende getuigen van de bouwkundige kennis, van de kunstliefde, de macht en de weelde onzer middeleeuwsche vadersen ?

Getuigen van den bloei der stad, en van haar glorie,
Zoo glansrijk schitterend op elk blad van haar historie —
Wie wijdt ze nog een blik vol eerbied en ontzag ?

OVER HET VERDWENEN "DE VREESEBELUIK" OF "CITÉ OUVRIÈRE"

De Heer E. Braeckman vroeg ons iets te publiceren — liefst met foto's — over dit verdwenen beluik.

Graag delen wij hier bondig enkele bijzonderheden mede : Dit beluik was gelegen tussen de Rozierstraat (ook nog Rogierstraat — sedert 1942: Rozier) en de Blandinusstraat (sedert 1942 : Blandijnberg).

In 1848 gaf het stadsbestuur aan aannemer Lieven De Vreese de toelating een beluik te bouwen. De plannen voor deze "cité ouvrière" werden ontworpen door architect Leclerc-Restiaux.

De voorgevel (kant Blandijnberg) — foto 1 — werd in 1851 opgetrokken. Enkele jaren na de bouw, schreef J. J. Steyaert in zijn "Volledige beschrijving van Gent — 1857" het volgende :

"Sedert lang had men vele plannen gemaakt om gemakkelyke, gezonde en goedkoope woningen aen werklieden te bezorgen ; dit heeft men hier verwezentlykt : eenige oude gebouwen langs het St Pietersplein werden weggebroken, en op dien grond en op den aenpalenden hof, verscheidene ryen huizen gebouwd, welke omtrent honderd zeer geschikte woningen uitmaken, en ten volle aen het menschlievend doel beant-

1. De Vreesebeluik : Voorgevel kant Blandijn (Foto : Verzameling G. H.).

2. De Vreesebeluik : Kant Rozier (Foto : verzameling G. H.).

3. De Vreesebeluik : Binnenplaats Cité Ouvrière. Nu ingenomen door de Boekentoren (Foto : verzameling G. H.).

Archief van de Gemeente van Rotterdam
Deel 10, 1000-1009

255

4. De Vreesebeluik : Binnenplaats (Foto : verzameling G. H.).

woorden. Deze huizen staen er langs eenen cour of ruime open binnen-plaets, alwaer sommige bewooners vóór het huis een fraei hoveken hebben aengelegd. Langs het plein ziet men den prachtigen voorgevel van de twee toegangen naer dit beluik; dezelve zijn in den vorm van twee arkaden of zegebogen met beelden versierd : hetwelk van op het plein gezien, een fraei gezigt te meer oplevert.”

In het “Verslag over het onderzoek gedaan ten jare 1904” omtrent de beluiken binnen de Stad Gent, vernemen wij dat er in het De Vreesebeluik 67 huizen waren bewoond door 62 gezinnen waaronder 29 zonder kinderen.

Totaal inwoners : 176.

Kant Rozier waren er 24 huizen bewoond door 22 gezinnen met een totaal van 83 inwoners.

De zeer ongezonde Bataviawijk gelegen ten noorden van de “cité ouvrière” verdween in 1883 voor het bouwen van het Instituut der Wetenschappen tussen de Rozier en de nieuwe J. Plateaustraat (vroeger Laurierstraat en Kaleitje)

Het De Vreesebeluik werd afgebroken — einde 1935/begin 1936 — voor het bouwen van de nieuwe Universiteitsbibliotheek — met boekentoren naar de plannen van Henry Van de Velde. Op de hoek Rozier en St Hubertusstraat verrees het Hoger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde.

Jaren later werden de gebouwen van de Faculteit van de Letteren en Wijsbegeerte opgetrokken aan de Blandijnberg.

G. H.

OPROEP AAN ONZE LEZERS

Om te kunnen voldoen aan de talrijke vragen naar oude nummers van ons tijdschrift “Ghendtsche Tydinghen”, doen wij beroep op uw medewerking om afstand te doen van nummers of jaargangen die niet meer worden gebruikt.

Een overeen te komen vergoeding voor deze vriendendienst kan desnoods overwogen worden.

De inlevering gebeurt op het Documentatiecentrum (Convent Engelbertus, Groot Begijnhof, huis nr. 46, Sint-Amansberg), alle zondagen van 10 tot 12 u.

Het D.C. is gesloten op feestdagen en in de maanden juli en augustus. Wij danken u vooraf voor uw geste.

De bibliothecaresse,
Mevr. Van Geluwe-Eggermont A.

ONZE GENTSE KEUKENRUBRIEK (vervolg)

GROOT "VOL-AU-VENT" VAN VIS

Gij weet wel, zo'n groot opgeblazen ding dat men bij de pasteibakker koopt; vult met stukjes vis, stukjes paling en garnaal, gedraaid in een béchamelsaus, een scheel in zelfde deeg er op en in de oven gewarmd, ofwel :

KLEINE BOUCHEETJES (OF VIDÉTJES)

Van zelfde deeg, op gelijke wijze gevuld, of ook wel met kalfszwezerik (à la reine).

Maar daar wilde Moetje niet van weten. Vroeger dienden ons mensen hunnen bouillie uit de soep op de eerste plat, met worteltjes. Men kon die toch niet wegsnijten; 't was zonde van 't goede vlees.

En zij kreeg gelijk. Er volgde dus :

WARME BOUILLIE MET WORTELTJES

Het vlees, warm opgediend zo uit de soep, in dikke schillen gesneden, met een klak mosterd. Daarbij jonge "geschreepte" worteltjes, in stukjes gesneden, gespoeld, op 't vuur gezet met een kluitje boter en wat bouillon; peper en zout, een laurierblad en kleingesneden ajuintjes, en zachtjes laten gaar koken dat bijna alle vocht verkookt is. Opdienen met een lepel cristalisé doorgemengd en wat bloem, en versiert met peterselie.

Nu zou de kat op de koord komen. Moetje wou haar hoofdschotel : *grosbuuf* met jardinière. Maar nu moest zij de duimen leggen, want Oude Keukenpiet stond ferm op zijn stuk : men gaf niet tweemaal rood vlees achter elkaar, en het werd :

KALFSGEBRAAD MET GROENTENKRANS

Een schoon stuk uitgekozen kalfsvlees in de pan gelegd met het nodige stuk boter en peper en zout en in de heete oven gestoken gedurende 35 à 40 minuten; goed rondom laten bruinkomen en op tijd overgieten met zijn eigen sap aangevuld met wat kokend water.

Wordt opgediend met de eigen saus. Men zou er ook drie groenten bij opdienen, dan konden meteen de twee schone groentenschotels in drie vakken worden gebruikt die Oude Keukenpiet nog had gekocht in "Den Boer" uit de Bennesteeg. En het werden :

ERWTJES (PETITS POIS FINS)

Uit de doos in een stramijn goed overgoten met kokend water; met bo-

ter, ajuin, peper en zout en een stukje suiker verder klaargemaakt en opgediend met gehakte peterselie.

SNIJBOONTJES

Goed gedraaid, dat men geen draadjes meer vindt, fijn gesneden en gespoeld. Goed laten koken in water met zout : dan stoven met een ajuintje en ook opbrengen met gehakte peterselie.

SCHORSENEREN

Als derde groente werden schorseneren gekozen. Die zouden de avond te voren te weken worden gezet in karnemelk om gemakkelijk te "schrepen". Dat werkje zou aan broer Aloïs worden overgelaten, dan liep hij voor de rest niet in de weg en moesten de anderen hunne handen niet vuilmaken. De schorseneren, in stukjes gesneden en in water met azijn gedompeld, worden dan gekookt in water met zout en azijn; men laat ze niet te mals worden. Op-

gediend in een witte saus en ook versierd met peterselie.

Laat mij nu vertellen dat enerzijds bij vlees en groenten

KLEINE AARDAPPELTJES IN 'T VET

zullen worden opgediend en dat aan de moderne keuken de toegeving zou worden gedaan dat het kalfsgebraad zou worden opgediend in schillen met rechts *gestoofde kampemoelies* en links *schilletjes kalfszwezerik*, afgezoden en in de bloem gedraaid en in de boter gebakken.

Er volgde nu een ellenlange discussie voor het toevoegen van *kip met sla* of *kip met opgelegde peertjes in de witte wijn*. Maar tante Meele, die dacht aan haar beurs, meende dat het welletjes was. De kip zou voor de bruiloft zijn, en foilà tout !

Alleen kwam nu nog het dessert. Ons Moetje die nu zo wat in alles de toon had aangegeven, wilde nu absoluut van die schone taartjes die men in zes kon snijden, gelijk in de Rooigemstraat op de hoek van de IJzerstraat en die vijftig centiemmen betaald werden ! Men gelukte er in haar te doen verstaan dat de IJzerstraat herdoopt was in de Hekelaarstraat, het bakkertje in kwestie niet meer bestaat, maar dat men drie taarten zou maken naar den ouden stempel en die ook in zes konden verdeeld worden.

PETIT BEURRE TAART MET BOTERKREEM

Men maakt *Botercreem* : men mengt 200 grammen goede verse ongezoute boter met 100 grammen fijne suiker ; goed slaan, er 8 à 10 druppeltjes vanille essence bijvoegen en verwerken tot een witte cream. Dit verdeelt men nu in drie. Het eerste laat men zo als het is; bij het tweede deel verwerkt men gesmolten chocolade, bij het derde voegen men essence van Moka. Op die ma-

nier kan men drie verschillende lagen vormen. Men weekt lichtekens Petit Beurre koekjes in melk met een scheutje Rhum. Dan legt men een eerste laag van zes koekjes in stervorm; men bestrijkt die met vanille-cream; een tweede laag koekjes bestreken met chocoladecream, een derde laag bestreken met Mokakream, een vierde laag koekjes overdekt ditmaal met ouwels of Djeesekenspapier. Zo maakt men drie taarten, allemaal afgerond met een band van vanillebotercream met hier en daar een ouderwets zilveren anijsbolleken. In het midden van de eerste taart tekent men met de douille een M van Melanie, op de tweede een H van Hyacinthe, op de derde een hart met een pijl doorstoken en men heeft taart voor 18 personen. Nu nog een *potje koffie*, een *halveke Fransche*, en het menu was in orde.

Leve Tante Mele en Oude Keukenpiet. Moge september hun gunstig zijn, en het verdere leven ook.

Ik weet het wel, beste lezers maar vooral poeslieve lezeressen, dat gij loopt te branden van nieuwsgierigheid om te weten hoe dat verlovingsfeest verlopen is. Uitstekend : 'nen Keukenpiet in volle actie met een stielmuts op "plus haut que nature", een tante Meele, bedrijvig als nog nooit, "flak in de zwarte zijde" met een uitdagende orchidee op de borst, en een Moetje, vers van de kapper met krullekens, die van haar stoel aan het hoofd van de tafel, geen voet verzette maar met tong en bewegingen het air nam van alles te regelen en bergen werk te verzetten. De minst tevreden was broeder Cies, op alle punten miskontent : 1) omdat die R.V. uit "Palmares" hem opzettelijk broere Aloïs (synoniem van sukkelaar) had genoemd in plaats van Franciscus, 2) omdat, in plaats van achter zijn stoel te gaan rechtstaan hij direct gaan zitten was (wat woevende blikken vanwege Moetje en Tante Meele als giftige pijlen naar hem had doen richten), 3) omdat, wanneer hij vóór de anderen aan zijn soep was begonnen, zulks de opdienende werkvrouw Zoé, voor de gelegenheid met een wit kantenvoorschootje getooid, tamelijk luid had doen zeggen :

“Meniere Cies, hêw toch een beetje euwen samalvievre (1)”. Eigenlijk was het een soort weerwraak van Zoé omdat hij gelachen had met haar schortje en gezegd had : “Ah, Zoé, hedde uw affelschreutse (2) aan dan ?”, 4) omdat eigenlijk en vooral die R.V. hem uitgegeven had voor nen ondergeschikte schorsenerenschreper, die men kleine werkjes in hand gaf om hem kwijt te zijn.

Maar à part cà, Madame la Marquise, tout fut très bien, tout fut très bien. Er was zelfs meer : Tante Meele had “heur hand over heur herte geleid” en toch nog braadkieken met peertjes in de wijn als toemaat gegeven

GEBRADEN KIP

Het schijnt misschien wel belachelijk dat ik aan de lezeressen zal gaan leren hoe zij een braadkip moet gaan gereedmaken, maar Oude Keukenpiet staat er nu eenmaal op, zeggende dat kip en kip twee kippen zijn. Het mag namelijk geen oud soepkieken zijn, om, op zijn Brussels uren te koken en gereed te maken als “henne in de rijst” of geen jonge kraaiertjes voor waterzooi met “elk zijn veugel”, maar wel een pas flinkvolwassen mals kieken, doodgebloed en nog warm gepluimd, geruimd en gekuist, en dan met de maag en het leverke weer binnen de toegenaai-de kip gestoken, bradensgereed. (Weet gij, tussen haakjes gezegd, dat, natuurlijk naast de bil, de maag en het achterwerk, waarin de staart is geplant, mijn twee lievelingsbrokjes zijn ? – maar dat bitter zwart puntje moet er uit, zegt onze gediensstige.)

Het braden van een kip, dat thuis in een goedgepaste warme oven gebeurt, ziet ge nu dagelijks in grootwarenhuizen aan het voor uw ogen draaiende spit vóórdoen. Het is een proces van eerst in de boter draaien, goed dadelijk door de hitte laten pakken en bruin worden en niet vergeten zachtjes aan te laten mals worden; maar vooral regelmatig met eigen saus te overgieten. Bij het opdienen (in zijn geheel) versieren met peterselie en gebruide patatjes of schillekens aardappels in de boter gekleurd erbij opbrengen.

PEERTJES IN DE WIJN

Uitstekend passen ook bij de kip die aan tafel door de heer of de dame des huizes naar de regels van de kunst wordt in stukken gescheiden, peertjes in de wijn.

Men kiest niet al te grote en te rijpe peren, die men schilt zonder er de steeltjes af te doen. Voor drie kilogram gekuiste peren neemt men een halve liter witte wijn, een deciliter goede wijnazijn en een halve kilogram suiker, alles samen in een grote kastrol. Alles mag nu aan de kook gedurende twee à drie uren, maar zachtjes aan. Dan gaat alles in een speciale aardenpot en wordt tot 's anderendaags in de kelder geplaatst.

De peren worden nu zacht in een stramien gegoten. Het doorlopende sap wordt weer op 't vuur gebracht en tot de helft verkookt. Er wordt een deciliter azijn bijgevoegd, de peren weer in het vocht gelegd, alles laten koken en een paar maal laten opkomen. Van het vuur genomen mag het geheel in de kastrol stillekens afkoelen. De peertjes worden nu schoon in een

vruchtenbokaal gerangschikt, het sap er boven op gegoten en de fles afgesloten met een sterk papier gelijk voor confituren.

Wilt gij nu wel geloven dat die smakelijke peertjes, boven gehaald uit de provisiekelder van Moetje, aanleiding zouden worden tot heel wat gekibbel tussen Moetje en tante Meele ?

Iedereen had de peertjes geloofd en geprezen en oude Keukenpiet, die een beste beentje wou voorzetten bij zijn toekomstige schoonmama, had telkenmale er op gewezen dat het 't werk was van de voorbeeldige huisvrouw die zijn aanstaande "belle-mère" altijd scheen geweest te zijn.

't Was in Moetje's "bolle geslegen", en 's anderendaags vroeg zij aan tante Mele wanneer zij dacht als aanstaande goede huisvrouw aan heuren boterinsteeek en haar provisie voor de winter te beginnen. Tante Meele viel van pure verwondering op 'nen stoel en sprak : "Wie denkt in onze tijd daar nu nog aan ?".

Oude Keukenpiet, die 't onweer voelde aankomen, vroeg te gemoed komend : "Wel Moetje, dat is nu een beetje mijn werk, wat zou er moeten gebeuren ? Wat was 't werk van de goede huisvrouw vroeger ?" – "Vroeger en nu", beweerde Moetje en ze rammelde af :

(wordt vervolgd)

---

(1) Gentse volksuitdrukking voor "savoir-vivre".

(2) Band die de navel van een pasgeboren kind bedekte.

WIE WAS JOSEPH PLATEAU ?

Op 15 September was het precies 100 jaar geleden dat de geleerde Joseph Plateau overleed.

Het zou onvergeeflijk zijn, moesten wij deze gelegenheid niet te baat nemen om deze verdienstelijke figuur even te belichten.

Wij denken niet beter te kunnen doen dan hier de vertaling te laten volgen van een naamloos artikel dat destijds verscheen in "Palmarès" onder de titel "Qui était Joseph Plateau ?"

Uiteraard met de vriendelijke toestemming van Mevrouw Penen die destijds dit blad uitgaf.

Enthousiast onderzoeker van het menselijk gezichtsvermogen, worden zijn ogen verbrand door het zonlicht en wordt hij blind.

Joseph Plateau wordt geboren te Brussel op 14 oktober 1801.

Zijn vader, Antoine, was een Doornikse kunstschilder die zich in Brussel had komen vestigen. Hij decoreerde verschillende zalen van het Paleis van Laken.

Als hij 13 is, verliest Joseph zijn moeder Cathérine Thirion. Zijn vader, die van hem een artiest wil maken, stuurt hem naar de Academie.

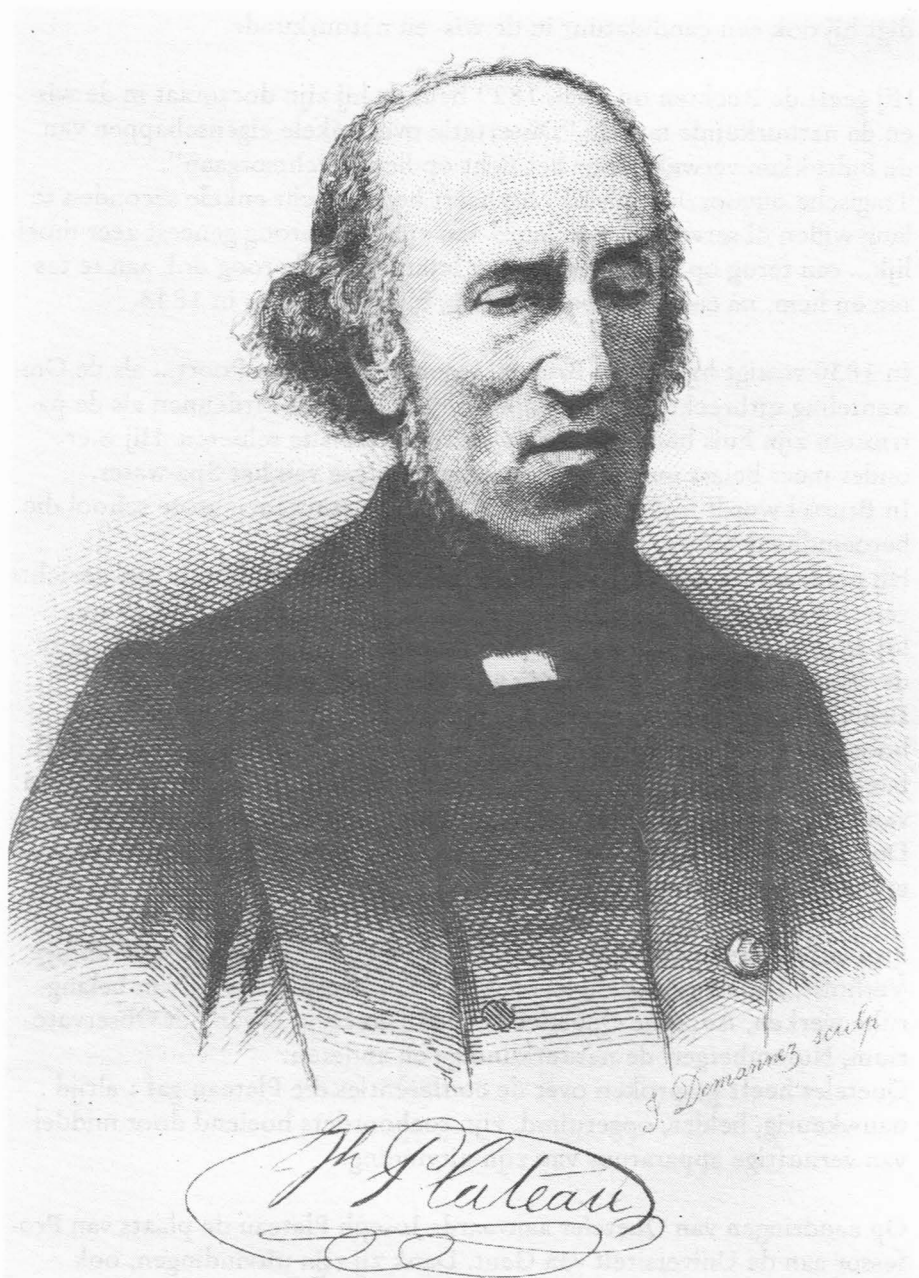
Een jaar later worden Joseph en zijn zusters Nathalie en Joséphine, die inmiddels ook hun vader verloren hebben, toevertrouwd aan het voogdijschap van hun oom, de advocaat Thirion.

Daar deze opeenvolgende sterfgevallen een diepe indruk gemaakt hebben op de kinderen, worden zij met vacantie gestuurd naar Ohain, tegen Waterloo, op het ogenblik dat de geallieerde legers zich verzamelen om weerstand te bieden aan Napoleon. Met de dorpelingen vluchten zij naar het Zoniënwoud.

Enkele jaren later heeft Joseph aan het Atheneum van Brussel een beroemde Gentenaar als leraar, Adolphe Quetelet, wiens standbeeld nu, niet ver van het Koninklijk Paleis, peinzend de grote beuken van het Brussels Park bekijkt.

Deze keer beslist zijn voogd, die advocaat is, dat de jonge Joseph Rechten zal studeren. Hij schrijft zich in aan de Universiteit van Luik in 1822. Het is een kalme jongen met een beetje een zwakke gezondheid, blijmoedig van karakter en begiftigd met een uitzonderlijk geheugen. Aangetrokken door de waarnemingswetenschappen, legt deze student in de Rechten een herbarium aan en een collectie van gesteenten die hij verzamelt tijdens zijn wandelingen. Gehoorzaamt hij aan zijn oom, hij volgt ook zijn eigen neigingen : met zijn candidatuur in de Rechten, ein-

Joseph Plateau (Foto Stadsarchief Gent).

digt hij ook een candidatuur in de wis- en natuurkunde.

Hij geeft de Rechten op en in 1829 behaalt hij zijn doctoraat in de wis- en de natuurkunde met de "Dissertatie over enkele eigenschappen van de indrukken verwekt door het licht op het gezichtsorgaan".

Tragische onvoorzichtigheid : hij heeft het zonlicht enkele seconden te lang willen observeren ! Een letsel aan zijn rechteroog geneest zeer moeilijk... om terug op te duiken 14 jaar later, zijn linkeroog ook aan te tasten en hem, na een lange behandeling, blind te maken in 1843.

In 1830 vestigt hij zich in Brussel, tegen de Leuvense Poort... als de Omwenteling uitbreekt. Gelukkiglijk verbleef hij in de Ardennen als de patriotten zijn huis bezetten om op de Hollanders te schieten. Hij is er onder meer belast met de scheikundige analyse van het Spa-water. In Brussel wordt hij leraar aan het Gazza-Instituut, een grote school die beroemdheid kende.

Hij publiceert een "Verhandeling over een algemene theorie van gezichtsverschijningen" die groot opzien baart. Daarin bestudeert hij en somt hij de principes op van de optische waarneming, het gezichtsbedrog en de verschijnselen van de straling waarvan hij de wetten vastlegt.

Een van zijn vele experimenten is beroemd. Een zwarte schijf, doorboord met verticale spleten, wordt in beweging gebracht met een regelbare snelheid. Deze snelheid wordt aangepast aan de bewegingsvariëaties van een voorwerp dat bewogen wordt met een periodische snelheid. Door de spleten kan het voorwerp gemakkelijk waargenomen worden en wordt het als onbeweeglijk gezien.

Professor Plateau ontmoet dikwijls een groep vrienden : de wiskundige Verhulst, Professor aan de Universiteit van Brussel, auteur van belangrijke werken, Adolphe Quetelet die dan Directeur is van het Observatorium, Nuremberger, de natuurkundige en anderen.

Quetelet heeft gesproken over de conferenties die Plateau gaf : altijd nauwkeurig, helder, opgeruimd, zijn toehoorders boeiend door middel van vernuftige apparatuur van zijn uitvinding.

Op aandringen van Quetelet aanvaardt Joseph Plateau de plaats van Professor aan de Universiteit van Gent. Dank zij zijn uitvindingen, ook dank zij de kredieten die hij ontvangt en die dienen tot de aankoop van apparatuur, zelfs in het buitenland, scheidt hij geduldig een natuurkunde-kabinet dat één van de modernste en de compleetste van zijn tijd zal zijn. In augustus 1840 trouwt hij met Augustine Thérèse Clavareau, wiens vader Directeur is bij de Belastingen.

Een jaar nadien wordt hun zoon Félix geboren die Professor van Dier-

kunde zal worden aan de Universiteit van Gent.

Gedurende het jaar van zijn huwelijk realiseert Joseph Plateau zijn meest beroemd experiment. Zijn preparator had olie laten vallen in een mengsel van alcohol en water. Plateau ziet dat de kleine massa's olie een spherische vorm aannemen...

Hij leidt er uit af dat, door op een juiste manier de verhouding water en alcohol te bepalen, het ingebracht volume olie juist zo veel zal wegen als de verplaatste alcoholische vloeistof, en aldus vrij zal zijn om te gehoorzamen aan zijn eigen aantrekkingskracht, alsook aan andere krachten die ingebracht worden.

Een uitgebreide studie zal voortvloeien uit deze vaststelling. Plateau gebruikt een vloeistof van zijn uitvinding die glycerine bevat.

Hij ontruikt al de geheimen van de fysica der vloeistoffen, haar structuur, haar eigen wetten, deze van haar evenwicht, van haar viscositeit, enz.

Een prachtig en enorm werk, uitgevoerd door een man die de eenvoudigheid zelf gebleven was.

In 1843, wij hebben het gezegd, werd hij blind tengevolge van dit ongelukkig experiment in 1829.

Hij 1844 ontvangt hij, als hulde aan de geleerde, pensioen met tractement. Alhoewel blind, zet hij zijn werken verder, zijn helpers lezen hem de laatste publicaties voor, zèlf schrijft hij tussen metalen staafjes die hij bevestigd heeft op een houten raam !

Tot aan zijn dood te Gent op 15 september 1883, zal hij punctueel verder blijven werken.

Hij produceert hoeveelheden verhandelingen, weerleggingen, artikels, vulgariserende werken zowel als studies zoals zijn "Theoretische en experimentele statica der vloeistoffen enkel onderworpen aan de moleculaire krachten" die een samenvatting is van de wetenschap van die tijd in deze materie.

Eminente professor, geniale geleerde, was hij een minzame man in de omgang en hij droeg onze goede stad Gent een warm hart toe.

HET SECUNDAIR ONDERWIJS IN ONZE STAD

De geschiedenis van het secundair onderwijs voor meisjes in de stad Gent is een langdurige strijd geweest voor de erkenning van de fundamentele rechten van de vrouw in de maatschappij en tegen de taaie vooroordelen in zake opvoeding en onderwijs.

Vanaf zijn ontstaan in 1907 heeft het gentse lyceum, onder de stuwkracht van Rosa de Guchtenaere (lerares) en Pieter Hoffmann (studieprefekt) en dank zij de inzet van vrijwilligers, leerkrachten en overheden (stad, staat) in niet geringe mate bijgedragen tot de bewustwording, zelfs tot de ontvoogding van de vrouw, later tot de wettelijke toekenning van haar statuut, midden in de uitgesproken mannenmaatschappij.

Het secundair onderwijs voor meisjes werd decennia lang miskend en stiefmoederlijk bejegend en praktisch beschouwd als een aanloop tot het gezinsleven.

Het werd aanvankelijk verstrekt door geestelijken of privé-scholen, waar de geestelijke ontwikkeling en de beroepsvorming minder aan bod kwamen.

Deze ergerlijke toestand handhaafde zich tot in het begin van de twintigste eeuw, om later geleidelijk te verbeteren en de gelijkwaardigheid van onderwijs tussen jongens en meisjes af te dwingen.

De voormalige minister van openbaar onderwijs Kamiel Huysmans komt zelfs de eer toe in 1925 de middelbare meisjesscholen tot volwaardige lycea te hebben uitgebouwd.

Als de vrouw nu meer kansen krijgt om in het professioneel leven te slagen heeft ze dit te danken aan voorvechters als moeder en dochter Gatti de Gamond, progressief liberale of feministische kringen, vrijzinnige kringen, metselaarsloges.

Het voornaamste objektief van de vrijzinnigen was toen de invloed van de geestelijkheid te fnuiken en te zorgen voor de opvoeding van de kinderen in een geest van vrijheid en verdraagzaamheid.

Dank zij een filantropisch privé-initiatief werd onder het impuls van Rosa de Guchtenaere reeds vermeld een lyceum ingericht (1907) met Pieter Hoffmann (hoogleraar R.U.G.) als studieprefekt.

De overnamen door de stad in 1922 en door de staat in 1947 brachten de nodige verbeteringen (kwalitatief en kwantitatief) in het onderricht, waardoor het Gents lyceum uiteindelijk uitgroeide tot een onmisbare openbare instelling van algemeen belang.

Naar aanleiding van dit vijf en zeventigjarig bestaan werd door de oudleerlingenbond en de vriendenkring van de school met de medewerking van de schooldirectie (prefekt ir. Gilbert Devriendt) een tentoonstelling op touw gezet en een herdenkingsmonografie geschreven door een oud-

leerlinge nl. mevr. L. De Backer-De Vleeschauwer (lic. Germaanse filologie 1948), die eveneens instond voor het omslachtig opzoekingswerk en de opstelling van de panelen en zeker de algemene lof verdient voor de inzet en de uitvoering.

Haar echtgenoot Marcel de Backer, kunstschilder-letterkundige, nam de oorspronkelijke tekening die omslag, affiche en programma siert voor zijn rekening.

Deze monografie is te bekomen in het Lyceum aan de prijs van 100 fr.

R. V.

VORIGE JAARGANGEN VAN GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

Nog verkrijgbaar (tot zolang de voorraad strekt) :

Jaargang 1973 nrs. 11-12

1976 nrs. 2-3-4-5-6

1977 nrs. 2-3-4-5-6 + volledige jaargang

1979 nrs. 1-2-3-4-5 + id.

1980 nrs. 1-2-3-4-5 + id.

1981 nrs. 1-3-4-5-6 + id.

1982 nrs. 2-3-4-5-6 + id.

1982 Speciaal nummer : Register op de Jaargangen I tot X.

Prijs per afzonderlijk nr. 50 fr.

Prijs per volledige jaargang 250 fr.

De tijdschriften kunnen afgehaald worden elke zondag, van 10 tot 12 u., in het Documentatiecentrum, behalve in de maanden juli en augustus en op wettelijke feestdagen.

Portkosten bij betaling op postrekening zijn bij te voegen

1 of 2 nrs 13 fr.

3 of 4 nrs 26 fr.

vanaf 5 nrs 40 fr.

Zijn nog verkrijgbaar de heruitgaven hierna :

Plattegrond Gent 1641 uit 'Flandria illustrata'

Eerste uitgave door Hondius 80 fr.

Plattegrond Gent 1796 door Goethals

Identiek aan origineel 100 fr.

Plattegronden worden niet opgestuurd, maar afgehaald in het Documentatiecentrum.

De bibliothecaresse,
Van Geluwe-Eggermont A.

DE VAN EYCK'S TE GENT II : "DE VERBLIJFPLAATSEN"

In het eerste artikel (50) heb ik de bekende feiten gebaseerd op documenten belicht. In deze passus worden vooral de traditionele overleveringen en de hypothetische stellingen in de kijker geplaatst. Daar er in een legende altijd een kern van waarheid zit – tot voor enkele jaren noemde men Hubert "un personnage de légende" – lijkt het mij verantwoord om deze aspecten nader te onderzoeken.

De woning van Hubert en Margaretha

De hoger vermelde documenten bevestigen dat Hubert van Eyck tussen 1423 en 1426 een atelier had met leerlingen in de Arteveldestad. Volgens een oude overlevering zouden de van Eyck's een tijdlang in het huis op de hoek van de Vogelmarkt en de Koestraat (nr. 50-52) verbleven hebben. Volgens dezelfde legende overleed hun zuster Margaretha van Eyck in 1426 in dit huis. Tot nog toe heeft geen enkel eigentijds document dit bevestigd !

Het huis was vanaf 1423 t.e.m. 1427 eigendom van Lauwerijns de Zomer (51). Nadat het middeleeuws huis in 1828 gesloopt was (52), liet de eigenaar in de nieuwe gevel op de tweede verdieping boven de Venetiaanse vensters bas-reliëfs plaatsen met als voorstelling : "Twee geknielde knapen houden de hoornen des overvloeds vast", waarnaast in de nissen de portretkoppen van Jan en Hubert ingeschreven in bloemenkransen werden geplaatst (53). Doch de vraag blijft echter heeft Jan bij Hubert te Gent gewoond ? Door het uitbreken van de "Hoekse en Kabeljauwse Twisten" verliet Jan kort na 5 januari 1425 Den Haag en zocht zijn toevlucht in Vlaanderen, waar Hubert zich reeds gevestigd had. Jan wordt voor het eerst terug vermeld op 19 mei 1425 te Brugge in een document waarin Filips de Goede hem benoemde tot hofschilder en kamerheer. Het lijkt het meest logische dat Jan na zijn – min of meer gedwongen – vertrek uit Holland eerst bij zijn broer en zuster een onderkomen zal gezocht hebben, doch dit is niet bevestigd in documenten (Van Manders bevestiging dateert uit 1604).

Opvallend is dat de legende melding maakt van Margaretha van Eyck. Indien zij in 1426 overleed, moet haar sterfdatum kort vóór deze van Hubert (18 september 1426) geplaatst worden, daar zijn erfgenamen niet woonachtig waren te Gent.

Gebaseerd op Lukas de Heere's lofdicht (nota 11) had ik reeds geopperd dat het stoffelijk overschot van de schilderes werd heropgegraven om het naast dat van Hubert in de St.-Baafskathedraal te Gent te plaatsen,

wat hier een aanvulling zou kunnen zijn op de legende. Alhoewel deze legende totaal niet in tegenspraak is met de bekende feiten, moeten we er sceptisch tegenover blijven staan.

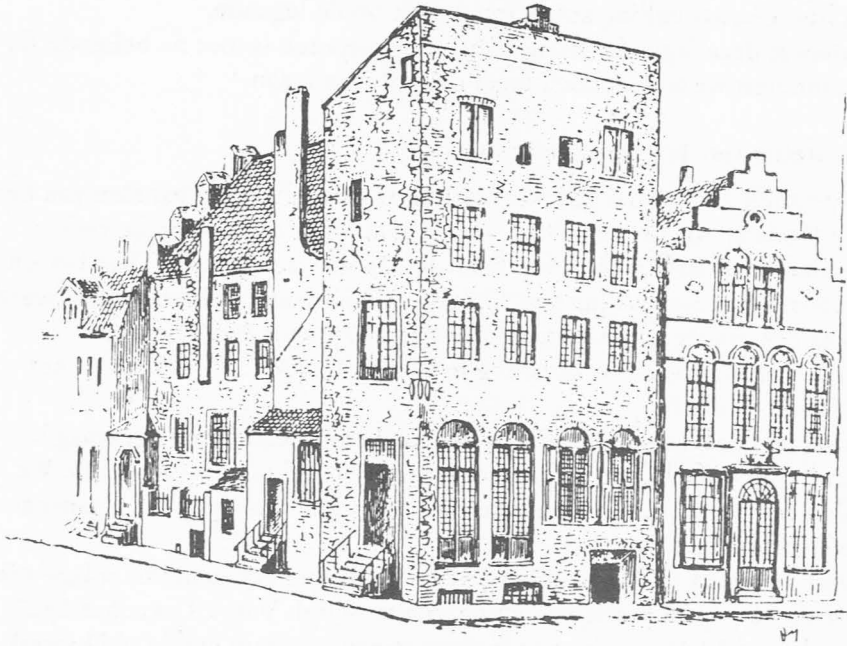
Een atelier van Jan van Eyck te Gent !

Op verzoek van Joos Vijdt werkte Jan de onafgewerkte panelen van het Lam Gods af vóór 6 mei 1432. Het is evident dat deze onafgewerkte schilderijen vanaf 1426 in het bezit waren van de eigenaar. Ook het onafgewerkte altaar van Jan van Eyck voor Nicolaas van Maelbeke — waarvan er een goede kopie voor cantor Peter Wyts uit 1629 bewaard wordt in een privaat-verzameling te Warvik Castle (54) — bleef in het bezit van de abt.

Joos Vijdt heeft eerst aan Filips de Goede de toestemming gevraagd voordat de hofschilder en kamerheer het retabel mocht voltooiën. We zullen eerst trachten uit te maken wanneer Jan van Eyck dit gigantisch werk voltooidde ?

Vanaf augustus tot 27 oktober 1426 voerde Jan een geheime missie uit voor de hertog en vestigde zich daarna te Rijsel. Van 18 oktober 1427 tot februari 1428 was hij opnieuw voor een geheime missie te Doornik. Tot 19 oktober 1428 woonde hij te Rijsel. Op die dag vertrok hij als één der gezanten van de hertog naar Portugal om er uit naam van Filips de Goede de hand te vragen van prinses Isabella dochter van Juan I. Van Eyck maakte voor Filips van Bourgondië, die nog nooit de prinses gezien had twee portretten, waarvan mogelijks het portret van Isabella in het Museum voor Schone Kunsten te Gent een kopie naar één van de twee is (55). Op 25 december 1429 legden de schepen van de gezanten aan in de haven van Sluis en reeds op 7 januari 1430 trad Filips de Goede in het huwelijk met Isabella van Portugal. Voor deze gelegenheid maakte waarschijnlijk Jan van Eyck een portret van de hertog, waarnaar misschien het portret in het Museum voor Schone Kunsten te Gent gekopieerd is (56). Kort daarna voerde Jan enige opdrachten uit te Heusden (Hesdin) voor Filips de Goede. Het duurde meer dan twee jaar alvorens de schilder nog in een document vermeld wordt, nl. op 17 juli 1432 kocht hij een huis te Brugge. We mogen aannemen dat hij in die periode de luiken van het Lam Gods voltooidde, ook de zuiderse plantengroei op het retabel verraadt dit. Om praktische redenen nemen de meeste critici aan dat hij het retabel (ca. 5 X 3,5 m.) te Gent afwerkte. Het was verstaanbaar dat Joos Vijdt voor een goede huisvesting zorgde voor deze voorname kunstenaar. Nam Jan weer zijn intrek in het huis in de Koestraat ?

Tal van Gentse historici nemen aan dat het stadszicht op de boodschapspanelen van het Gentse retabel te identificeren is met het zicht op de

Het hoekhuis Vogelmarkt-Koestraat. A. van Lokeren 1820.

Het hoekhuis Vogelmarkt-Koestraat. De Kierdorff 1824.

Korte Dagsteeg (rechtover het huis in de Koestraat). Oorspronkelijk had Hubert de figuren van de Annunciatie in gelijkaardige nissen geplaatst als deze van de schenkers en heiligfiguren op het onderste register. Jan van Eyck veranderde de kompositie en plaatste de personages in een kamer, waarvan het raam een uitzicht heeft op een stad, naar het voorbeeld van het Mérode-altaar en de "Madonna bij het haardscherm" van de meester van Flémalle (57).

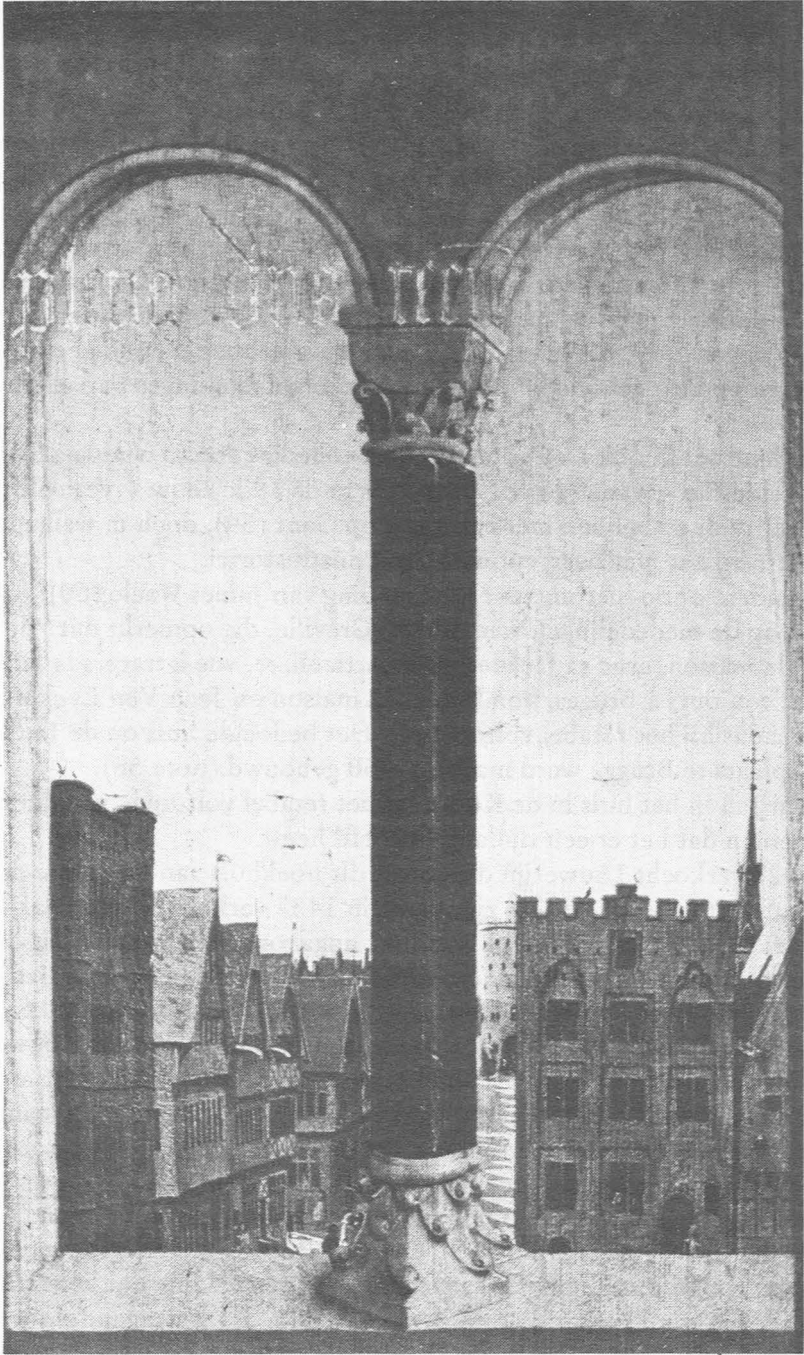
Armand Heins (58) heeft de identificatie met het gezicht op de Korte Dagsteeg trachten te bewijzen aan de hand van bepaalde Gentse geveltypes en door vergelijking met 16de eeuwse stadszichten, die weergegeven zijn in vogelvlucht. De vraag is in welke mate hebben de 16de eeuwse cartografen zich gehouden aan de identieke voorstellingen van alle huizen ?

Opvallend is dat ook De Potter, die een volledige studie wijdde aan de Arteveldestad – vanaf de oorsprong tot in de 19de eeuw – vermeldt dat we hier te doen hebben met een zicht op Gent (59), doch in welke mate heeft hij dat niet overgenomen van kunsthistorici.

Een andere optie hieromtrent is de stelling van James Waele (60), gebaseerd op de mededelingen van Durand-Gréville, die opmerkt dat "de plus, la maison, avec sa façade toute particulière, vue à travers la fenêtre, existe toujours à Bruges, non loin de la maison ou Jean Van Eyck a habité" (nadat hij het retabel voltooid !). Het bedoelde huis op de Jan van Eyckplaats te Brugge werd maar in 1450 gebouwd (nota 58).

Indien Jan in het huis in de Koestraat het retabel voltooid mag men aannemen dat het er een tijdlang vertoefd heeft.

In 1427 verkocht Lauwerijn de Zomer dit hoekhuis aan de "cyrurgien" Jan van Puttem, die het op zijn beurt in 1437 verkocht aan de bakker Heynric de Zuttere (nota 51). Het lijkt nogal ongeloofwaardig dat deze panelen in dit huis gedurende 5 jaar zouden vertoefd hebben of dat Jan terug zijn intrek nam in het sterfhuys van zijn zuster om er de luiken af te werken, terwijl iemand anders het huis bewoonde. Heins is trouwens van mening dat het zicht niet op deze plaats geschilderd werd, maar vanaf een "steen" in de Borresteeg (Borreputsteeg), dat in 1430 aangekocht werd door Arend Sersanders, die het op 21 juli 1432 vergrootte door de aankoop van een deel van hetzelfde huis dat aan Pieter van Bucstale toebehoorde. Op 3 juli van hetzelfde jaar verkocht Arend het steen aan Claeys Pieter (nota 59). Om dezelfde hoger vermelde redenen kunnen we deze stelling niet aanvaarden. De vermelding dat het zicht geschilderd werd vanuit de refuge van Eename, dat een eigendom was van Vijdt, in dezelfde straat berust volledig op misverstanden. De refuge van Eename was niet gevestigd in de Borresteeg, maar in de Barresteeg en in de Kwaadham. Deze eigendom werd in twee verdeeld door de Roskamstraat. Het gebouw behoorde toe aan de Benedictijner monniken

der abdij van Eename en werd voor het eerst verhuurd in 1488 (61). In 1580 moet deze woning reeds toebehoord hebben aan Olivier de Vlaeminck, daar hij ze in dat jaar verkoopt aan Nicolaas en Jozijne de Schuutere. Joos Vijdt is trouwens nooit de eigenaar geweest van dit huis, dit berust opnieuw op een verwarring.

Vijdt bezat een huis "Bij St.-Baafs" (in de huidige Limburgstraat), dat hij op 13 januari 1423 verkocht aan Zeger Baert (62), die het vijf dagen later afstond aan de abdij van Eename voor 200 pond groote (63). Door financiële moeilijkheden verkochten deze broeders het gebouw aan Laurens de Maech op 2 mei 1455.

Wat verder het zicht op Gent betreft moet men sceptisch blijven. Men heeft reeds tal van keren getracht zichten of interieurs op schilderijen van Jan van Eyck te identificeren, maar eigenlijk telkens zonder een bevredigend resultaat. Jan van Eyck bouwde zijn landschappen op met verschillende afbeeldingen van bestaande gebouwen — o.a. de Gentse St.-Niklaaskerk en de dom van Utrecht op het middenpaneel van het Lam Gods — doch hij gaat geen reële zichten weergeven op zijn schilderijen. Een duidelijk voorbeeld daarvan op dit stadszicht is het huis totaal links, dat grote verwantschappen vertoont met de Grote Ameede in de Koestraat (nota 58).

Wij moeten hier volledig teruggrijpen naar de bekende gegevens, nl. dat de luiken van het onafgewerkte veelluik zich in 1430 in het bezit bevonden van Vijdt en dat deze bestemd waren voor de kapel in de St.-Baafskathedraal. We weten dat Joost Vijdt een huis bewoonde in de Gouvernmentstraat, dat uitgaf in de Lange Kruisstraat. Claeys Vijdt had dit grote gebouw gekocht van Simon Utenhove in 1410. Wij weten niet of Joos en Isabella het huis toen reeds bewoonden of nog steeds het huis huurden van de abdij Ter Duinen (64). In 1413 kocht Vijdt de helft van dit huis af van zijn neefje Joost Triest. Hij bleef in deze woning gehuisvest tot aan zijn dood in 1439 (nota 51).

Joos Vijdt was ook de eigenaar van het huis genaamd "De Aextre" (De ekster) dat paalde aan zijn woonhuis. Ik heb een licht vermoeden dat de panelen van het Lam Gods tussen 1426 en 1432 bewaard werden in dit gebouw en dat ze eveneens in dit huis door Jan voltooid werden. Jan van Eyck kocht op 17 juli 1432 een huis te Brugge. Merkwaardig is dat hij pas op 16 augustus zijn intrek nam in deze woning. Dat zou er kunnen op wijzen dat hij — nadat hij betaald was voor zijn werk voor Joos Vijdt ca. 6 mei 1432 nog drie maand nodig had alvorens het huis in orde was en het Gentse atelier volledig overgebracht was naar Brugge. Opvallend is dat Joos Vijdt in die periode het huis de Aextre verkocht aan Wulfaert, heer van Coeygem. Nog merkwaardiger is dat men de achterzijde van dit huis in 1488 de naam gaf van schildershuis (nota 51), terwijl het gildehuis van de schilders gelegen was aan het St.-Baafspein.

Deze twee gegevens en het feit dat Joos Vijd de werkzaamheden van nabij heeft willen volgen en de schilder zeer goed kon voldoen aan diens wensen brachten mij in de verleiding om deze woning tot de meest geschikte plaats te vinden voor de doelstellingen en betrachtingen van beide partijen. Indien dit de waarheid zou zijn, is het wel merkwaardig dat Christoffel van Heurne (nota 4), die in 1601 een stuk grond kocht in dezelfde straat, hiervan geen melding maakte. Zo lang wij trouwens geen document vinden die deze stelling bevestigt, mogen we dit niet met zekerheid aanvaarden

De kontakten van Jan van Eyck te Gent

Deze aanhalingen berusten enkel op bedenkingen van critici en zijn zeker niet bewezen. Volledigheidshalve zullen we ze onderzoeken. Dhaenens (nota 35) houdt het voor mogelijk dat "De madonna bij de fontein" (Antwerpen, Koninklijk Museum voor Schone Kunsten) van Jan van Eyck, geschilderd werd voor Simon Borluut de broer van de schenker van het Lam Gods. Dit werkje verkocht de pastoor van de kerk te Dikkelvenne, een heerlijkheid van de familie Borluut, aan Florent van Ertborn. Dit paneeltje voelt vrij archaisch aan voor op het einde van Jans leven geschilderd te zijn. De Madonna die het hoofd van haar zoon aan het hare houdt is ontleend aan de Byzantijnse kunst. Het brokaat opgehouden door twee engelen toont duidelijke verwantschappen met het te Doornik gebeeldhouwde epitafaal van Yolande Belle ($\pm$ 1420) in het godshuis te Ieper. Verder zien we duidelijke overeenkomsten met het Lam Gods : de vlakke kompositie, de blauwe mantel afgezoomd met een gouden band, de weergave van de Maagd voor een brokaat, de fontein, enz. Het uitgesproken gevoel voor realiteit en ruimtelijkheid laten ons toe aan te nemen dat dit paneeltje inderdaad op het einde van Jans leven is geschilderd. Wij moeten hier tevens aanstippen dat zich in de verzameling van Margaretha van Oostenrijk te Mechelen een gelijkaardige voorstelling bevond, nl. "een kleine door bekwame hand gemaakte Madonna, in een tuin met een fontein erin" die haar kind vasthoudt, dat een korale rozenkrans in de hand heeft... en twee engelen die een draperie met gouden figuren achter haar vasthouden". De vraag is gaat het hier om het paneeltje te Antwerpen of om één der talrijke kopieën. De bestaande varianten op dit werk gaan duidelijk terug op hetzelfde prototype. Zou het werkje inderdaad zo'n bekendheid gehad hebben indien het te Dikkelvenne bewaard werd of heeft de familie Borluut dit eerder huisaltaartje pas later afgestaan. Het is wel opvallend dat de inventarissen van de landvoogdes de naam van de auteur ervan niet vermelden, die wel duidelijk op de lijst vermeld wordt. Als laatste vermelden we dat Dhaenens (nota 35) meent dat de kanunnik

Joris van der Paele van de St.-Donaaskerk te Brugge, voorwie Jan een altaar schilderde, een familielid was van de Gentse schilder Pieter van der Pale, die in 1421-22 deken was van het Gentse gild (nota 33). In dit verband stippen we aan dat de goudsmid Pieter van der Pale, die samen met zijn vader François aan de Veldstraat woonde, 225 bladeren goud leverde in 1419 aan Jan Martins en Guillaume van Axpoele voor de muurschilderingen in het Gentse stadhuis met als voorstelling "De graven van Vlaanderen" (nota 32). De familie van der Pale had enig aanzien in de Arteveldestad; zij hadden hun steen aan de Calanderberg, naast het huis van Jacob van Artevelde. Doch in welke mate er een verband kan gelegd worden tussen deze familie en de Bruggeling Joris van der Paele is niet erg duidelijk. Dhaenens vermoedt, door de typische Gentse naam, dat Livina, de dochter van Jan van Eyck, een Gentse peter of meter had (?) (65).

Rudy Van Elslande
Leraar aan het Sted. Sec. Kunstinstituut, Gent

NOTA'S

Voor de nota's van 1 t.e.m. 49 verwijs ik naar het eerste gedeelte van het artikel "De van Eycks te Gent" (Gh. T. 1983 - nr. 3)

50. *van Elslande Rudy*, De van Eycks te Gent in Ghendtsche Tydinghen, Gent 1983, blz. 151.
51. Gent, Stadsarchief, *F. Vanden Beemden*, vol. 8, blz. 123-127.
52. *F. De Potter*, Gent van den oudsten tijd tot heden. Geschiedkundige beschrijving der stad, dl. IV, blz. 419-420.
53. *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen*, Stad Gent, dl. 4na., Gent, 1976, blz. 212 afb. 103. De vermelding dat hier de kleine Ameede gestaan heeft is foutief, zie : nota's 51 & 52.
54. Dit paneel wordt thans beschouwd als het authentieke werk van Jan van Eyck, welke in de St.-Maartenskerk te Ieper gezien werd door Lukas de Heere en Marcus van Vaernewijck, die vermeldt dat Jan enkel het middenpaneel geschilderd had en dat een andere hand de zijluiken voltooide. Het moet enige tijd geduurd hebben alvorens het authentieke paneel afgewerkt was; er bestaan 2 getekende kopieën van dit nog niet voltooide altaar. De geringe kwaliteit van het werk te Warwick Castle schreef men toe aan de voltooier. De schenker draagt duidelijk op dit schilderij een staf van een cantor en niet van een abt. Op deze staf zien we duidelijk de beelden afgebeeld van St.-Pieter. In 1629 liet cantor Pieter Wyts een kopie maken naar het altaar van Ieper. Veel wijst erop dat we hier te maken hebben met deze kopie.
55. Van dit portret worden er gelijkaardige afbeeldingen bewaard in het Louvre, in de koninklijke bibliotheek te Brussel, miniaturen van het handschrift III 878c, blz. 33 en in de bibliotheek te München in de Codex Iconographicus Flandriae. De veronderstelling van W. H. James Weale die de tekening van Isabella in het

Recueil d'Arras in verband brengt met één van de twee portretten kan gemakkelijk verworpen worden, daar de prinses afgebeeld is op een hogere leeftijd. Isabella is op het Gents portret zeer rijkelijk weergegeven. Door de ouderdom van de geportretteerde en het feit dat dit werk moet gemaakt zijn voor een belangrijke aangelegenheid kunnen we deze kopie in verband brengen met één der portretten, die Jan van Eyck schilderde te Aviz. Dat het portret geschilderd is als aandenken van de huwelijksplechtigheid kan ik moeilijk aanvaarden, daar de prinses voor deze gelegenheid een andere kledij droeg. Sommige auteurs vereenzelvigen één van deze schilderijen van Jan van Eyck met "la belle Portugaloise", "fait de la main de Johannes sans heulle et sur toille" uit de verzameling van Margaretha van Oostenrijk.

56. Vgl. *R. van Eyslande*, De geboorte van Christus in het Groot-Vleeshuis in : Ghendtsche Tydinghen, 11de jg., Gent, 1982, blz. 102, 106 nota 22. Bijna alle portretten van Filips de Goede worden gekenmerkt door de geliefkoosde kleur van zijn kledij, nl. een volledig zwart pak. Op de afbeelding in het Gents museum draagt de hertog een rood met gouddraad geweven pak. In het getijdenboek van Girart de Rousillon (Wenen, Nationale Bibliotheek, Ms. 2549) draagt de hertog op het huwelijksminiatur hetzelfde kostuum, doch op de verluchting is de hertog zonder een hoofddekseel afgebeeld. Het was verstaanbaar dat Filips de Goede zich voor deze gelegenheid door zijn hofschilder liet portretteren, waarvan hij meent dat zijn gelijke niet te vinden was. Ook bepaalde stijlaffecties verraden dat hier een archetype van Jan van Eyck aan de grondslag ligt : het koloriet, de rust, de neergeslagen denkende blik, de kompositie, de plaatsing van het lichaam t.o.v. het hoofd en de afbeelding van het hoofddekseel (dat herinnert aan Jans portret van Jan de Leeuw).
57. New-York, the Cloisters & London, National Gallery.
58. *A. Heins*, Une vue de Gand peinte par Hubert van Eyck, Etude Iconographique et topographique... Gent, 1907
59. *F. De Potter* (o.c. nota 52), dl. V, blz. 355.
60. *James Weale*, Burlington Magazine, maart 1903, blz. 48 vgl. nota 58.
61. "Kenlic ect. dat Jan Bockaert, als procureur ende ter onderscreven zake vulcomelic gheautoriseert bij eerw. vadere in Gode mijnen heere den prelaat van Eenham... commen es voor scepenen vander kuere jn Ghendt kende ende lijde hoe hij wel ende deugdelic verheurt heeft joncvr. Margrieten van Yseghem wed^e van wijlen Vranckx Beyts, ende her Philips hueren broedre, uuter name van huer, thuus der kercken ende cloester toebehoerende van Eenham, staende binnen der stede van Ghend inden Quaetdam, den termijn van vijf pachten van neghen jaeren, deen achter dandre volghende... Deze voorwaerde ende hueringhe was ghe-daen omme de somme van XXXponden grooten. Actum XXVII^{en} jn Lauwe LXXXVIII" Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1488-1489, f° 71.
62. "Kenlic zij ect. dat Joes Vijd commen es ect. kende ende lijde hem vermoedt, betaelt ende al vernoch van gheel der resten, die hem meester Zegher Baert sculdich ende tachter was uut causen vanden coepe van sinen huus ende stede... staende voor s. Jans kerke jn Ghend, daer de selve meester Zegher al nu in woent. Ende Joes forseit ende jonfr. Lisbette Borluuts, siin wettelic wijf, waren wettelic onthuust.. Actum XVII die januari anno XXIII". Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1423-4, f° 43v.
63. "Kenlic zij ect. dat mester Zegher Baert commen es. ect. kende... dat hij heeft vercocht wel ende redelic eerwaerdeghen vader jn Gode minen heere den abt ende prelaat van Eenam, ende ter kerken bouf vors., siin huus ende stede.. staen-

- de voer s. Jans kerke, daer meester Zegher al nu jn woent... de vors. stede jnt gheheele hem toebehorende... Desen coep es ghedaen omme de somme van twee hondert ponden groten, vlaemschen munten. Actum XVIII, die januari anno XXIII" *ibidem* nota 62.
64. "Wij, Jan, bii der graciën van Gode abdt vanden Dunen, kennen ende liën dat wij hebben ghegheven in hueringhe ende in sekeren voerwaerden onsen ghemin- den Josse Viit, ons huus ende stede staende te Ghend an sent Jans kerchof... eenen termijn van tien jaren lanc durende... omme ellef pont viiftien sceele paris- siaers" Gent, Stadsarch. Jaarreg. 1397-8, 26.
65. Vgl. *V. Eijkelberg*, Van Eyck, documenten II; Maaseik, geboorteplaats der Van Eycks ?, Antwerpen, 1981, blz. 14.

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE – FICHE NR. 262

Op 26 oktober 1902 stelde Paul Bergmans in de Franse taal, in de ru- briek "Burgerlijke Bouwwerken" – St.-Pietersnieuwstraat nr. 99 – XVIe eeuw – de volgende fiche op

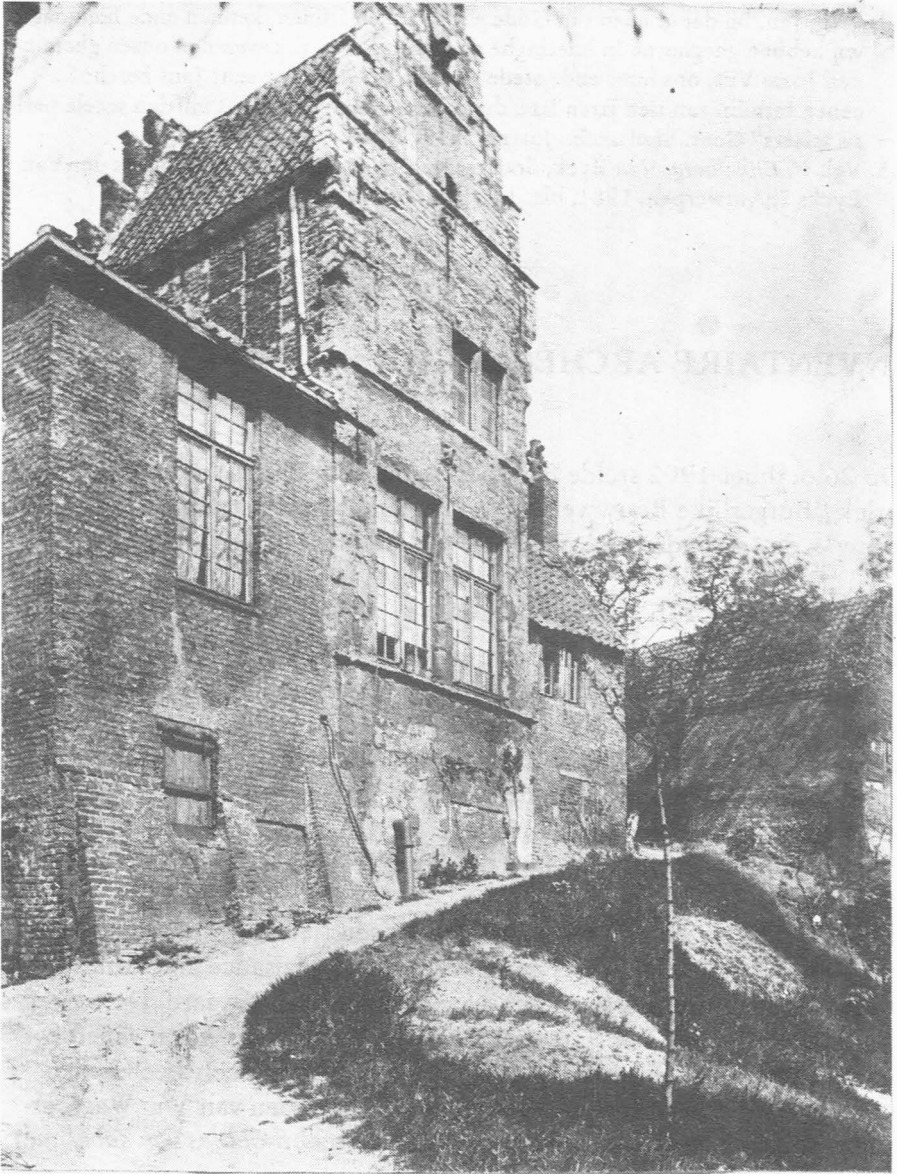
HET KASTEELTJE VAN EMMAÛS

Op de helling van de Blandinusberg die afdaalt naar de Schelde, bevindt zich halverwege, in de tuin van het huis nr. 99 van de St.-Pietersnieuw- straat, een mooi XVIe eeuws huis, 't *Casteelken van Emmaüs* dat Die- ricx en Van Lokeren 't *Hof van Waesberghe* noemen. Het komt voor op het groot panoramisch zicht van 1534 en was opvolgentlijk eigen- dom van de families Van den Houcke (1545), de Stoppelaere (1578- 1592), Van Waesberghe (1702-1816), de Keyser (1816-1855) en Donny.

Dit huis dat, gezien zijn beperkte afmetingen (iets meer dan 6 m. breed op 10 m. hoog), men juister een paviljoen van plaisance zou kunnen noemen, heeft zijn oorspronkelijke voornaamheid bewaard. De westzij- de, bekroond door een trapgevel, heeft op de verdieping een venster met stenen spijlen die nu gedicht is en onder hetwelk een steen is inge- voegd die, in reliëf gebeeldhouwd, het familiewapen van Van Waesber- ghe vertoont : *van zilver bezaaid met kleine rechthoekjes van sabel met leeuw van zelfde*.

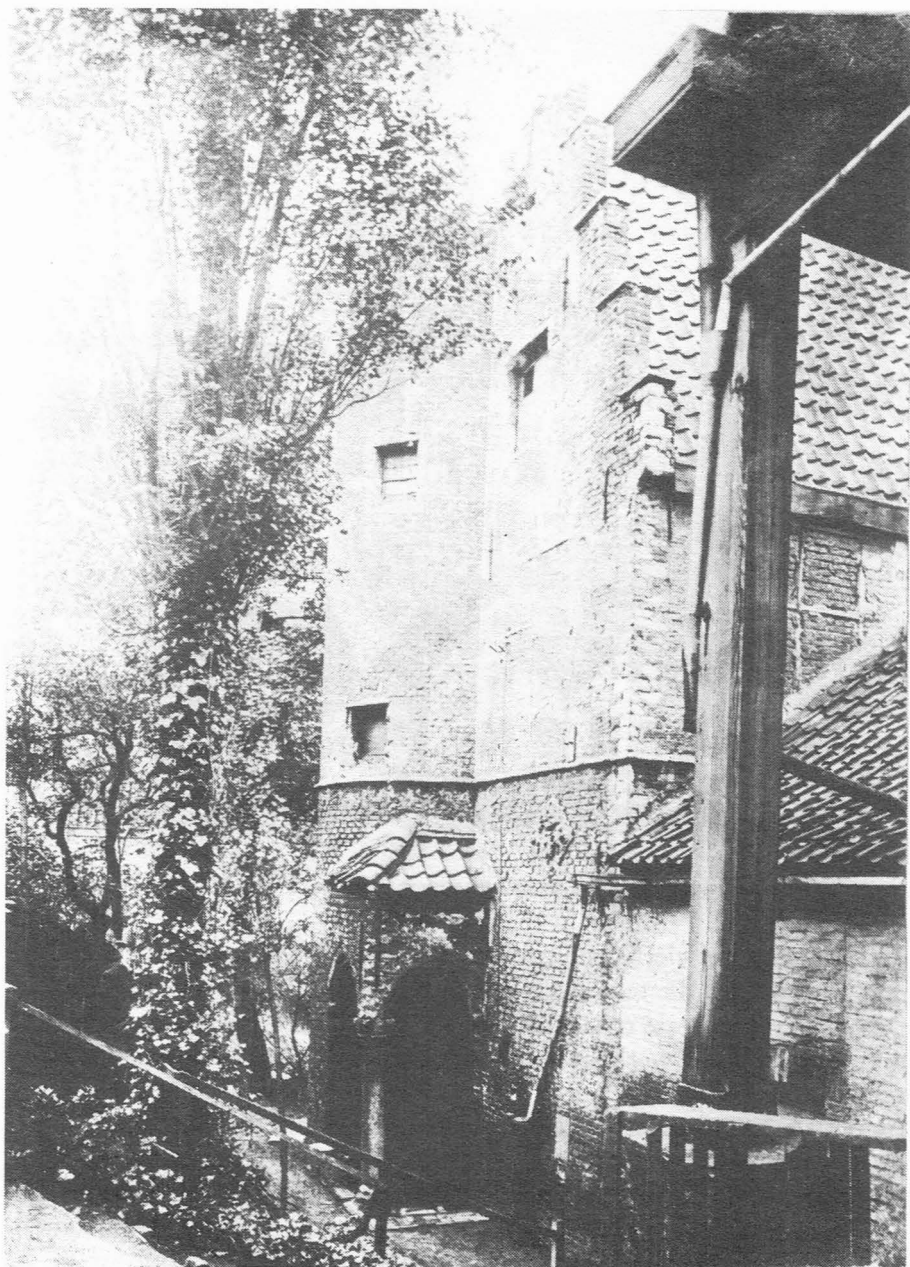
De tijd heeft de steen uitgesleten en enkel de leeuw is nog zichtbaar. Deze gevel wordt geflankeerd door een rond torentje, waarvan de top nu afgeknot is, dat dienst doet als trap. Wij geloven dat het vroeger uit- stak boven de gevel.

Onder een portiek dat ondersteund wordt door twee gebroken bogen

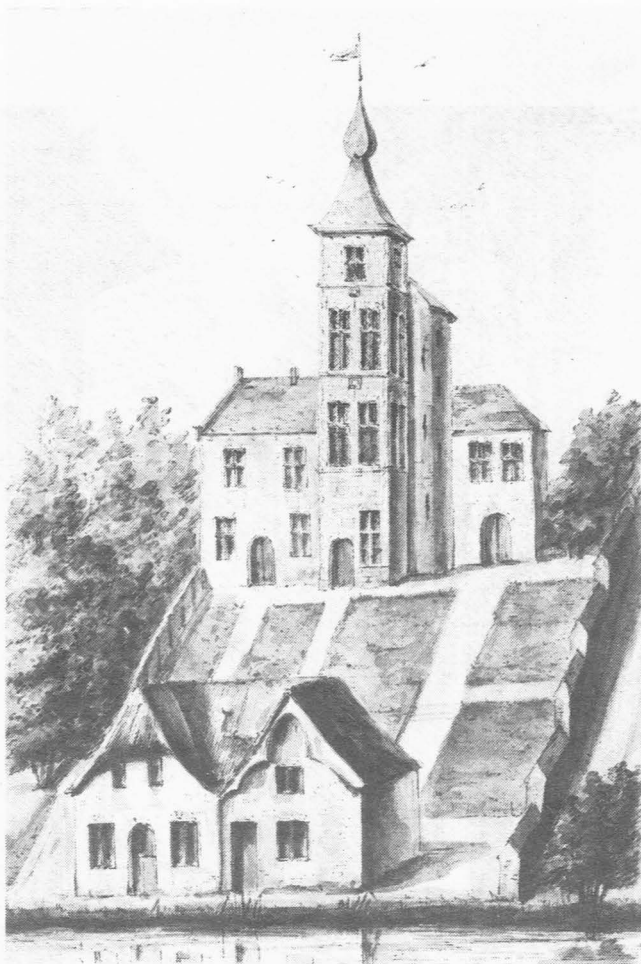

Het Kasteeltje van Emmaüs, 20ste eeuw. Foto : Stadsarchief Gent.

Het kasteeltje van Emmaüs. 20ste eeuw. Foto : Stadsarchief Gent.

Het kasteeltje van Emmaüs, eeuwen geleden. Foto A.C.L.

die rusten op het vierkantig en massief kapiteel van een enkel zuiltje, zijn twee deuren die toegang verlenen tot de woning en het torentje. De oostgevel, naar de rivier toe, is meer vervallen; hij vertoont ook sporen van beeldhouwwerk (twee mensenhoofden ?) en misschien een datum.

De onderste verdieping ligt anderhalve meter onder de grond. De woning bevat op het laagste gelijkvloers een gewelfde zaal met schoorsteen; op het hoogste gelijkvloers een kamer met schoorsteen die door middel van enkele treden in verbinding staat met een kleine keuken boven een kelder*.

---

* Men zal misschien even opkijken bij het lezen van de termen "lager en hoger gelijkvloers". Wij mogen evenwel niet vergeten dat dit huis gebouwd is op een helling.

Op de verdieping, een kamer met vensters in de richting van drie windstreken, van waar men een mooi zicht moet gehad hebben op de Scheldevallei.

Tenslotte, een zolder met eiken gebinte; op deze zolder is een venster met kleine vierkante ruitjes waarop nog de oude hengsels aanwezig zijn. In het kasteeltje van Emmaüs kan men het gelukkig gebruik bemerken van geglazuurde bakstenen die motieven vormen waarin men het Kruis van Bourgondië en de "briquet"*** van het Gulden Vlies herkent. Dit soort van versiering schijnt veelvuldig voorgekomen te zijn in Gent in de XVIe eeuw.

Cf. *Bulletin de la Société d'histoire et d'archéologie de Gand*, t. IV (1896-1897), pp. 232-234, en t. VIII (1900), p. 179, pp. 276-291, met plaat, en p. 303.

Naschrift

Vele van de fiches van de "Inventaire archéologique" werden opgesteld in een stijl die alles behalve harmonisch is. Het zijn technische gegevens die geformuleerd werden in vaak lange, gecompliceerde volzinnen. Men krijgt de indruk dat men vroeger slechts noodgedwongen een punt zette achter een zin. En dan nog maar na volledige uitputting van alle beschikbare komma's en puntkomma's. Aangezien wij een zo trouw mogelijke vertaling wensden te geven van de originele tekst, zal dit wellicht tot uiting komen onder de vorm van een minder vlotte leesbaarheid, een euvel dat — naar wij hopen — ons niet te erg ten kwade zal geduid worden door de lezer.

Het Kasteeltje van Emmaüs, dat vroeger zeer goed zichtbaar was van op de Muinkkaai, is nu vrijwel ingesloten door de gebouwen van de Universiteit en kan enkel maar bereikt worden langs het straatje "Hoveniersberg".

H. C.

** Wij hebben hier in de tekst het Franse woord overgenomen omdat het ons niet duidelijk is wat Paul Bergmans bedoelt met "briquet de la Toison d'Or".

Een "briquet" is onder meer een korte infanteriesabel, maar aangezien deze in gebruik was van 1760 tot 1830, kan hij niets te maken hebben met het Gulden Vlies. Vuurslag? Wij hebben ook dit woord niet durven gebruiken. Kan een van onze competente lezers ons op het goede spoor zetten?

LEZERS SCHRIJVEN ONS

De Heer Guido Cornelis schrijft ons het volgende :

In het nr. 3 van "Ghendtsche Tydinghen" lees ik op blz. 168 een naschrift over de zogenaamde "Beurs" op de Kouter te Gent. Schrijver ervan vertelt : Voor de Gentenaar is en blijft dat gebouw "de Buzze".

Naar mijn mening staat hier een foutieve fonetische weergave van de Gentse volkstaal. De Gentenaars zouden bvb. wel zeggen : "de buzze giest", waarbij de "u" staat voor 2 o's. Dus hier : "de booze geest". Wie de school nog liep ten tijde van de spelling De Vries-Te Winkel" werd zulks heel duidelijk gemaakt in de lagere school : men schreef twee o's in een open lettergreep wanneer men in het Gents "uu" uitsprak, zoniet was het een enkele "o". Wie geen Gents kon was... de dupe.

Nu om terug te komen op dat gebouw op de Kouter – de Ketter, zeggen de Gentenaars... – moet men schrijven "op zijn Gents" : de "beuze". Ik ben geen specialist in dialectiek; toch meen ik in "buzze" de Brusselse volkstaal te ontwarren.

"Un beau sujet de guerre", zou Monsieur de La Fontaine vinden !

De Heer Cornelis raakt hier een zeer interessant onderwerp aan : Hoe schrijft men Gents op een correcte manier ?

Een probleem dat wij ook vandaag nog niet zullen oplossen. Een officiële schrijfwijze bestaat er niet en tot hiertoe heeft iedereen die Gents schreef daarbij een eigen methode gebruikt, zich wel realiserend dat dit slechts een gebrekkige weergave was, maar in de hoop dat de Gentse lezer wel zou zorgen voor de juiste uitspraak.

Ons Gents is zulk een rijke taal dat al de bestaande klinkers- en de combinatie van die klinkers onderling – op verre na niet volstaan om alle nuances en schakeringen weer te geven. Men zou dus normaal zijn toevlucht moeten nemen tot conventionele tekens, maar... die bestaan niet. Hoe gaat men bvb. het woord "straat" in het Gents schrijven ? Probeer maar eens.

Een poging werd gedaan (zowat een eeuw geleden) door Jan Cleppe in zijn boekje "Gentse Praat" dat hij schreef "Gênsche Prâot".

Op zichzelf heeft deze "accent-circonflexe" op de a hier geen enkele reële betekenis. De combinatie "âo" is dus een conventie die, helaas, slechts bruikbaar is onder Gentenaars. Niet-Gentenaars hebben er niets aan, want als zij die combinatie trachten uit te spreken, zullen de geproduceerde geluiden waarschijnlijk meer een oer-Congolees dialect benaderen.

Om terug te komen op het woord "straat", kan dit in het Gents dus geschreven worden : "strâote".

Waar wij niet accoord kunnen gaan met de Heer Cornelis, is waar hij het door ons gebruikte "buzze" zou uitspreken als een lange uu. Dat zou kloppen moesten wij "buzze" met één enkele z geschreven hebben. Met een dubbele z is de uitspraak zoals in het woord "put".

Dit is natuurlijk ook maar een benadering, maar ze komt o.i. dichter bij de werkelijke uitspraak dan te schrijven "beuze", dat uitgesproken wordt gelijk "chartreuze".

Met iets troosten wij ons : aan echte Gentenaars moeten wij niet leren hoe zij "Buzze" moeten uitspreken; ze weten het zo goed als wij ! Zijn er lezers die in deze kwestie graag hun duit in het zakje willen doen, dan mogen zij ons gerust schrijven.

H. C.

VRAAG EN ANTWOORD

Antwoord op de tweede vraag van Mevrouw Denise Baete (Gh. T. 1983 – nr. 2 – p. 123).

De Heer Guido Cornelis heeft volgende fragmentaire gegevens gevonden: Het "Instituut Rommelaere" had als adres in 1934 : Apotheekstraat 2.

Op het stadsplan kan men de vermelding lezen : "Bacteriologisch Instituut". Het is een afdeling van de Gentse Universiteit.

In de "Wegwijzer der Stad Gent 1933-34" vond ik naast het nr. 2 Albert Baertsoenkaai (hoek Apotheekstraat) de benaming : "Gesticht Rommelaere". In de officiële telefoongids 1967 staat onder Universiteit (Faculteit der Geneeskunde) met het telefoonnummer 23.41.62 : "Instituut Rommelaere" "Laboratorium voor gezondheidsleer en sociale geneeskunde".

In hetzelfde boek 1982/83 zal men tevergeefs zoeken naar "Instituut Rommelaere". Wel vindt men er de vermelding : "Dienst voor Gezondheidsleer en Sociale Geneeskunde" (K. Vuylsteek) : De Pintelaan 135 (dat is het Akademisch Ziekenhuis).

Jammer genoeg vind ik niets over de naam "Rommelaere".

Tot zover de Heer Cornelis.

Wij zijn oprecht verwonderd dat wij niet meer reacties ontvangen hebben. Het komt ons toch uiterst onwaarschijnlijk voor dat geen enkele van onze lezers daar iets meer zou over weten; nooit gehoord zou hebben van Dr. Frederic Rommelaere, niet zou weten dat dit Instituut gebouwd werd in 1900-1901 naar plans van L. Cloquet voor de buitenarchitectuur

en van Prof. E. Van Ermengem voor wat het inwendige betreft. Onder onze leden tellen wij tal van universiteitsprofessoren en leden van het wetenschappelijk personeel die daar zeker veel meer over weten. Hun bijkomende inlichtingen zullen met dank ontvangen worden. Dat anderzijds, niemand onder onze leden iets meer zou weten over het "Engels Kerkhof" kunnen wij bijna niet geloven. Wij hebben al zo dikwijls kunnen vaststellen dat bij onze lezers een verborgen schat ligt van Gentse geschiedenis en wetenswaardigheden. Maar kennis die men voor zich houdt gaat met de tijd onherroepelijk verloren. Eens gepubliceerd in "Ghendtsche Tydinghen" ligt ze definitief vast voor de toekomst. Overwin dus een mogelijke inertie en schrijf ons eens. Bij ons hoeft u echt geen drempelvrees te hebben en artikeltjes of wetenswaardigheden over specifiek Gentse onderwerpen zijn altijd zéér welkom.

AANVULLENDE LEDENLIJST

- 1918. Versmessen G. Wolterslaan 21 9110 Gent (Sint-Amandsberg)
  - 1919. Roelandts A. Kogelstraat 60 9000 Gent
  - 1920. Mw Rosseau-Schoorens N. Lievekaai 15 9000 Gent
  - 1921. Bauwens E. Ottergemsesteenweg 273 9000 Gent
  - 1922. De Bruycker L. Tulpenstraat 22 9920 Lovendegem
  - 1923. Mw Roos R. Kraanlei 13 9000 Gent
  - 1924. De Beul D. Profheetstraat 15 2228 Ranst
  - 1925. Mw Callebaut-De Broe R. Mahoniestraat 23 9910 Gent (Maria-kerke)
  - 1926. De Cloedt J. Wolterslaan 116 9000 Gent
  - 1927. Baron 'tKint de Roodenbeke J. Kasteeldreef 9853 Deinze (Bachte-Maria-Leerne)
  - 1928. De Smet G. Louis Van Houttestraat 28 9219 Gent (Gentbrugge)
  - 1929. De Backer E. Kriekmoerstraat 138/3 9900 Eeklo
  - 1930. Henderick R. Heilig-Kruisplein 29 9110 Gent (Sint-Amandsberg)
  - 1931. Peirs J. A. Kunstenaarstraat 107 9110 Gent (Sint-Amandsberg)
  - 1932. Braeckman E. Lisbloemstraat 31 9000 Gent
  - 1933. De Vos M. Octaaf Soudanstraat 24 9820 Gent (Sint-Denijs-Westrem)
  - 1934. Mw Bracke H. Antwerpsesteenweg 19 9000 Gent
  - 1935. Mw Van Loocke C. Opgeëistenlaan 259 9000 Gent
-